

Spedizione in abbonamento postale
Poština plačana v gotovini

pla- ninski VESTNIK

LETO 1942-XX

ŠTEV. 10-11-12

PLANINSKI VESTNIK, LJUBLJANA

Izdaja in zalaga: SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO - OSREDNJE DRUŠTVO, LJUBLJANA

»PLANINSKI VESTNIK« izhaja 12 krat na leto in stane v tuzemstvu za vse leto 20 lir, za inozemstvo 32 lir. Naroča, plačuje, reklamira, inserira se pri upravi: Osrednje Slovensko planinsko društvo v Ljubljani.

Uredništvo: Glavni in odgovorni urednik dr. Arnošt Brilej v Ljubljani, Dalmatinova 1/II.; njemu se pošiljajo rokopisi, poročila, sploh spisi za tisk besedila. — Za vsebino so odgovorni avtorji; njim se pridržava pravica ponatisa.

Izdajatelj in uprava: Slovensko planinsko društvo - Osrednje društvo, Ljubljana. — V področje uprave spadajo vse gmotne zadeve (naročnina, honorarji, oglasi, računi), razvid naslovov, reklamacije.

Tiska Ljudska tiskarna v Ljubljani (njen predstavnik Jože Kramarič).

Vsebina 10., 11. in 12. štev.: Jože Glonar: S smučkami na Adamello (3554 m) (str. 105). — Slavko Peršič: Nekaj o počeh (str. 112). — Gregor Skala: Listi iz cepinovega dnevnika (str. 115). — Jože Tomažič: Na Vezuv in Pompeje (str. 118). — A. Debeljak: En dan na dolensko stran (str. 128). — Marjan de Reggi: Fridrihštajn na Kočevskem (str. 134).

KNJIGOTISK
BAKROTISK
KAMENOTISK
OFFSETTISK
KLIŠARNA

LJUDSKA TISKARNA LJUBLJANA, KOPITARJEVA ULICA 6

TOČNA POSTREŽBA
UMERJENE CENE

dobavlja v okusni opremi knjige, brošure, cenike, jedilne liste, etikete, razglednice, dopisnice, diplome, letake, plakate, tiskovine za tujsko propagando, za poslovno reklamo, za urade, trgovino in obrt ter vse druge tiskovine, eno- in večbarvne. — Izdeluje tudi vse za ilustriranje tiskovin potrebne osnutke, risbe; predloge, kakor tudi raznovrstne klišeje

PIVO LEŽAK IN BOK

PIVOVARNE

»UNION«

V LJUBLJANI

SE NAJTOPLEJE PRIPOROČA!

Ponte di Legno (1258 m)

*Foto A. Zampatti
Ponte di Legno*

Jože Glonar:

S smučkami na Adamello (3554 m)

1. »Roma aeterna« v hudi zimi 1941/2.

»Večno mesto« se je letos kar štirikrat odelo z belo snežno odejo, kar se le redkokrat zgodi. Ta nepričakovani sneg je prav posebno razveselil nas, kar nas je tukaj na študijah. Bil je nekak pozdrav iz domovine, ko smo gazili po njem; prej smo namreč mislili, da ga bomo od tukaj samo opazovali na oddaljenih gorskih vrhovih. Najnižja temperatura je bila -5°C , česar ne pomnijo od l. 1859. Pa tudi nas je prav pošteno zeblo, da se nikoli nismo mogli prav pregreti. Tega je krivo vlažno podnebje (bližina morja!) in pa sobe brez — peči! Ko smo namreč prišli v Alpe na smučanje, kjer smo imeli celo do -30°C , smo se počutili mnogo bolje, ker je bil zrak suh in nas ni mučil z anginami. Tudi ni tukaj nihče ozebel, razen nekaj med onimi, ki so bili na Adamellu. V »večnem mestu« pa smo dobili skoraj vsi ozeblina, nekateri celo tako hude, da so kakor kakšni lijaki segale prav do kosti. Tega je deloma tudi kriv pompozni marmor zgradb.

2. Ponte di Legno (»Leseni most«).

Sredi januarja se je naša »Akademija za telesno vzgojo« podala na smučanje v Alpe. Tega trenutka smo posebno mi Ljubljanci

težko pričakovali. Dva dni smo zbirali potrebno smučarsko opremo. Nekaterim med nami je bila popolnoma tuja, pa so jo s skrbjo ogledovali in premišljevali, kako bo šlo s temi reči, ko bodo nataknjene na noge. Saj kak Sicilijanec na primer še nikoli niti snega ni videl od blizu, pa so ga pozneje še celo vzljubili, posebno po prvih začetniških padcih.

Ko smo otovorjeni z vsem potrebnim korakali proti kolodvoru, nam je pod podplati škripala tanka plast snega, s katerim se je bilo mesto pravkar odelo. Nekaj navdušenih je pohitelo na prve griče poskusit svojo umetnost, mi pa smo z vlakom krenili proti severu. Zaskrbljeno smo gledali skozi okna, saj je bilo snega čedalje manj, čim bolj smo prihajali na sever. Pri Padovi se je pokazala naravnost rjava prst. Zdelo se nam je škoda hoditi tako daleč na sever, kjer ni snega, ko pa je Rimljane vabil bližnji Terminillo, odet z debelo snežno odejo, in z vroče Sicilije so prihajala poročila, da je na Etni smuka naravnost idealna! Uboga Cortina pa je tudi tedaj samevala brez snega. Pač v resnici čudna zima!

Zgodaj zjutraj smo se pripeljali v Brescia, mestece, ki je po številu prebivalcev nekako podobno Ljubljani. Tukaj zajtrkujemo in počakamo, da potegne posebni vlak naše tri vagone po Val Camonica do končne postaje Edole. Tovariši, ki so jim ti kraji znani, nas opozarjajo, da se bližamo jezeru Iseo. Ob tem dolgem in krasnem jezeru hiti vlak iz tunela v tunel, tako da nam ovira pogled na razkošne vile ob jezerski obali in parnike na jezeru. Toda vlaku se mudi; brez prestanka leze vedno više, dokler se proti poldnevu ne ustavimo na končni postaji Edolo. Tu prestopimo v udobne avtobuse, ki nas popeljejo v Ponte di Legno. Cesta je krasna. V mnogih serpentinah se zvija naprej, globoko pod njo pa šumi Oglio, ki je sedaj, pozimi, pohleven, spomladi in poleti, ko dobi mnogo vode iz više ležečih snežišč, pa močno naraste in v dolnjem toku preplavi bregove. Avtobusi z muko zmagujejo višine, mi pa žalostno gledamo pičlo količino snega, ki nam ne bo mogla nuditi pravega veselja.

Po ozkih cestah med letoviščarskimi vilami in mnogimi »alberghi« nas avtobusi pripeljejo v prijeten kraj »Ponte di Legno« (1262 m), ki ga imenujejo tudi »Srečna vas«. Nekaj nas ostane kar tukaj, kjer se razmestimo po treh hotelih, drugi odhite kar z avtobusi naprej na Passo Tonale (1883 m), kjer je več snega in kjer so tudi krasni smučarski tereni. Ponte di Legno sam je letos zaradi pomanjkanja snega brez tujev in letoviščarjev. Trgovine pa so vse še dobro založene z različnimi dobrotami, tako da se tukaj še ne poznajo posledice vojne. Kraj je važen kot izhodišče za ture v skupini Ortlerja in Adamella. Obe sta zgrajeni iz granita (tonalita) in apnenca, pokriti z velikimi ledniki in nudita prijateljem gorá poleti in pozimi mnogo naravnih užitkov. V Adamelliški skupini je polno krasnih jezer, v katerih se končujejo mnogi ledniki. Iz Ponte di Legno vodi tudi važna cesta čez Passo Tonale (1883 m), po kateri lahko prideš v Trentino (nekdanji Trident) ali Bolzano. Oskrbovana je tudi pozimi, ker imajo na vrhu prelaza motorni plug, ki ob velikem snegu omogoči neoviran promet. Lepa okolica in udobni hoteli privabijo sem tudi v poletju

mного tujcev. Pozimi pa so tukaj velike športne prireditve, saj ima Ponte di Legno največjo smučarsko skakalnico v Italiji. Po pripovedovanju domačinov drži ta skakalnica svetovni rekord v smučarskih skokih. Pred leti je Norvežan Uland tukaj skočil 101 m in 103 m, toda obakrat z žalostnim koncem. Skakalnica ima namreč prestrm doskok in slab iztek.

Prvi dan smo v Ponte di Legno porabili za počitek od dolge vožnje, takoj drugi dan pa smo se podali na smučarske terene z njihovim — žalibog! — slabim snegom. Vsak oddelek je dobil svojega »maestra«, ki bi naj posameznikom pojasnil skrivnosti smučarske umetnosti. Bilo je mnogo zadreg, smeha in zabave pri nekaterih, ki niso vedeli niti, kako se ta reč pritrudi, toda z dobro voljo, smehom in tovariško pomočjo pa je počasi le šlo. Mi iz Ljubljane smo vsi takoj dobro odrezali, saj se lahko reče, da je smučanje med nami tako rekoč že kar narodni šport. Tukajšnjim športnikom se zdi kar neverjetno, če jim pripoveduješ, da pri nas na kmetih hodijo odrasli na smučkah k maši, otroci pa v šolo. Seveda smo bili zato potem takoj drugi dan že določeni za asistente »maestru«! S Sicilijanci je bil križ. Na sneg so se še navadili, celo posedeli so radi v njem, na smučke pa nikakor ne. Naš dolgin iz Boke Kotorske pa se prav zaradi svoje postave ni mogel navaditi na smučke. Vedno je imel občutek, da je sam bogve koliko daljši od smučk, pa jih je zato kar rajši nosil pod pazduho, kakor pa pod stopali. Kmalu smo začeli učiti »spazzaneve« (plug), prav z ozirom na začetnike, sicer se uči najprej kristijanija. Že čez nekaj dni so se pokazali prvi uspehi: dolga vrsta smučarjev je v »plugu« vozila po strmini navzdol.

Poleg smučanja smo tudi gojili smučarsko gimnastiko ter vmes vsak dan poslušali predavanja o smučarski tehniki, opremi, tekmovaljih, prvi pomoči pri nezgodah ter še mnogo podobnih stvari, ki jih mora vedeti bodoči profesor telovadbe.

3. Passo Tonale in tura na Adamello.

Med izleti je bil najbolj važen na Passo Tonale. Tu smo se neko sončno nedeljo zbrali akademiki — med nami je bilo tudi nad 20 Hrvatov — pa je v dovoljnem snegu in na krasnem terenu lahko vsak pokazal, koliko se je v teh dneh naučil. Tonale ima krasno progo za smuk in slalom; za smučarje je pripravljena tudi vzpenjača, ki pa takrat žalibog ni delovala.

Zvečer je ostalo nekaj najboljših smučarjev na Tonalu, ostali pa so se vrnili v Ponte di Legno. Oni izbranci smo bili določeni za turo na Adamello. Nastanjeni smo bili v hotelu Redivalle, ki je bil v prejšnji svetovni vojni na avstrijski strani, jedli pa smo v hotelu Savoja, ki je bil takrat na italijanski strani. Sedaj je tod vse italijansko ozemlje, samo krasna grobnica s spomenikom nas spominja, da je tod nekoč potekala meja in da so se tu vršili krvavi boji.

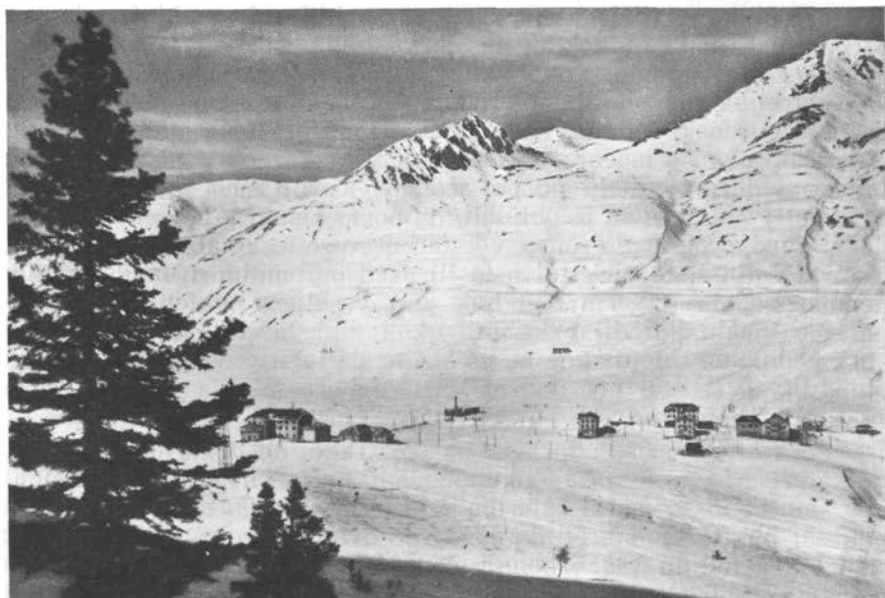
Za turo na Adamello se je bilo treba dobro pripraviti. Po naših računih bi trajala dva dneva, pa se je v resnici raztegnila na tri, tako da smo se na koncu začudeno izpraševali, kako smo mogli kdaj misliti, da bomo takšno težko turo pozimi opravili v dveh dneh. Vsak

je dobil dva para rokavic, dva para nogavic in še mnogo različnih drugih malenkosti. Težave so bile tudi z živežem. Ob koncu ture smo se prepričali, da smo ga imeli premalo s seboj, pa smo se zaskrbljeno izpraševali, kaj bi bilo, če bi morali, recimo, zaradi snežnih viharjev nekaj dni čakati v koči Lobbia na višini 3040 m!

Da se privadimo hoji s smučkami, namazanimi za vzpon, smo prvi dan naredili majhen poskus z izletom na bližnji vrh. Naša ekipa je štela petnajst mož. Glavno skrb za turo je prevzel neki izkušeni vodnik, za pomočnika pa mu je bil Sartorelli, brat onega italijanskega tekmovalca, ki se je smrtno ponesrečil na zimski olimpijadi v Garmisch-Partenkirchenu. Z nami sta bila tudi dva profesorja, najboljša smučarja akademije. Domači akademiki so bili po večini iz Tridentinskega in iz krajev bolj vzhodno od njega, s katerimi smo se prav dobro razumeli.

4. Adamello (3554 m).

Ko smo drugo jutro prav zgodaj vstali, je kazalo na lepo vreme. Oni, ki nismo imeli kože (pse), smo si najprej smučke namazali za vzpon, po zajtrku pa smo si zaradi varstva pred ozeblinami namazali obraz, roke in noge z belo, denaturirano mastjo. Noge smo najprej zavili v tenak papir, čez njega pa nataknili nogavice, kar je najboljšo sredstvo proti mrazu. Dobro oblečeni in obloženi smo se zbrali pred hotelom, kjer so nam preostali akademiki voščili srečno pot. Med njihovim krikom in vikom smo odrinili. Pot se je kmalu začela vzpenjati. Z vodnikom na čelu smo krenili proti »Passo Paradiso« (2573 m), ki ga naš slavni turist in humorist Janko Mlakar imenuje »Rajska škrbina«. Vreme je bilo mrzlo, toda nas, ki smo bili popolnoma zaviti, da so se videle komaj oči, ni zeblo. Čim više pa smo prihajali, tem bolj nam je od škrbine pihal mrzel veter, ki se je nazadnje izprevrgel v pravi snežni vihar. Kmalu smo začutili, da moramo prste na rokah in nogah venomer gibati, sicer nam bodo otrpili. Zadnji kos poti pa smo ob bučanju snežnega viharja morali opraviti s smučkami pod pazduho ali na rami. Na nekaterih mestih smo se v svežem pršiču udirali do pasu. Nasvete in klice vodnika nam je prinašal in odnašal vihar. Marsikaterega je moral vodnik kar potegniti iz snega, tako da smo le počasi napredovali. Bili so težki in mučni trenutki, preden je zadnji prilezel na greben, kjer snežni vihar ni tako divjal in nas je tudi manj zeblo. V primernem zavetju smo se nekoliko oddahnili in okrepcali, vodnik pa nas je kar naprej opozarjal, naj premikamo noge, da nam ne zmrznejo. V gosjem redu smo sledili vodniku po ogromnih sneženih planjavah proti Passo Presena (3068 m). Bila je gosta megla, toda naš vodnik nas je skrbno vodil naprej. Veter je meglo za čas raztrgal, posijalo je toplo sonce, ki je tovariša zapeljalo, da si je odvil glavo; to nepremišljenost je plačal z zmrznjenimi ušesi. Na greben smo prišli na nekem drugem kraju, ne na onem, preko katerega je vodnik sicer to gorsko verigo prekoračil. Bila je neka vojaška postojanka iz prejšnje svetovne vojne, vse okoli po tleh je še ležalo mnogo vojnih reči. Čez greben je vlekel oster veter, ki je prihajal z one strani.

Passo Tonale (1883 m)

*Foto A. Zampatti
Ponte di Legno*

Tu se je zaradi prevelike strmine bilo treba spustiti s smučkami v rokah; na smučkah sta se spustila samo vodnika. Ostali smo se korak za korakom počasi spuščali navzdol, tako da so zadnji imeli že nekak žleb, po katerem so se kar lepo zapeljali. Mnoge, ki so obtičali v snegu, je bilo treba naravnost izvleči iz snega, pa smo zato ta težki in na novo odkriti prehod krstili za »Passo Accademisti«.

Po kratkem počitku in okrepčilu na neki planoti smo v krasnih smukih nadaljevali pot proti Mandronskemu ledniku, ki smo ga mislili obiti, da bi še zvečer prišli v Rifugio della Lobbia alta (3036), pa smo se grdo ušteli. Poldne je že davno minilo in če bi tako nadaljevali, bi komaj kdaj ponoči prišli do tega zavetišča, toda pot bi bila dolga in naporna in ne vem, ali bi jo sploh vsi zmogli. Že zdaj so marsikateremu odpovedale noge, da se je često za kako malenkost kar sesedel v sneg. Zato je vodnik sklenil, da zavijemo nekoliko na desno proti zavetišču Mandrone; po posvetu s profesorjema so sklenili, da nočijo prenočimo tam. Ko smo prišli do zavetišča, ki je vse zgrajeno iz kamna, smo morali najprej odstraniti velik kup snega pred njegovim vhodom. Zavetišče ima majhno kuhinjo in veliko spalnico. Najprej smo zakurili, da smo se nekoliko pogreli in odtajali naše zamrznjene čutare s kavo in z vinom. Kruh je bil trd kakor kamen, da smo ga morali popeči. Za večerjo smo se najedli makaronov in napili čaja. Ponoči pa je zaradi hudega mraza le redko kateri spal, čeprav je na vsakega prišlo po pet odej.

Zjutraj navsezgodaj smo zavetišče lepo pospravili in se odpravili naprej. V lepih smukih smo kmalu prišli v bližino Mandron-

skega lednika. Zaradi večje varnosti so bili vsi smuki izvedeni v serpentinah in le redkokdaj nas je vodnik pustil, da smo se v tem globokem pršiču lahko popeljali kar naprej. Vsa ta previdnost je bila potrebna, ker slučajni padci pri smuku silno utrudijo. Tako smo obšli Mandronski lednik. Vodnik je šel naprej in na mnogih mestih poskušal, ali niso mogoče pod snegom kake razpoke, mi pa smo mu počasi sledili v razdalji po pet metrov. Kmalu smo se začeli zopet vzpenjati; vodnik nam je obljubil, da bomo kmalu v novem udobnem domu. Posijalo je toplo sonce, v katerem so se lesketali bližnji vrhovi. Okoli desetih smo se veseli ustavili pred ogromnim dvonadstropnim domom Lobbia (3036 m). Vodnik je z veseljem odklenil vrata, mi pa smo kmalu posedli v kuhinji okoli toplega ognjišča. Profesorja sta z vodnikom sklenila, da bo po kosilu šla na sam vrh samo skupina onih, ki so se vso pot dobro držali. Izbera je bila težka, ker so skoraj vsi hoteli na vrh.

Po kosilu smo se odpravili na pot. Takoj od doma je lep smuk, na katerem pa se je naša skupina zmanjšala za enega, ki si je zlomil obe smučki in se moral žalosten vrniti. Mi pa smo hitro nadaljevali pot, saj nas težki nahrbtniki niso več ovirali. Preko velikih planot smo kar leteli in vse vzpone smo z lahkoto premagali. Toda čim bolj smo se bližali cilju, tem bolj sta pritiskala megla in mraz. Zaradi prevelike odgovornosti se je vodnik že hotel vrniti, toda na naše prigovarjanje smo pot vendarle nadaljevali. Na nekem grebenu smo se nekoliko ustavili in gledali v dolino Val di Genova, ki jo imenujejo »dolino slapov«. Tu je vodnik zopet menil, da bi bilo mnogo boljše, če bi se vrnili, toda ker je bilo samo še malo do vrha, smo ga vendar preprosili z zatrdilom, da smo še vsi pri močeh. V gosti megli smo dosegli vrh. Razgleda ni bilo pravega, samo če se je megla raztrgala, se je videla vrsta vrhov z neznatnimi razlikami v višini. Tako na mene Adamello kljub svojim 3554 m ni napravil tako mogočnega vtisa, kakor naš vendar nižji Triglav, ki pa nad ostalimi nižjimi vrhovi kraljuje. Naše fotografije z vrha so bile kaj čudne. Naravnost strašen je bil pogled na figure, popolnoma pokrite z injem, z obrazom v kapuci, z očali in z dolgo ledeno svečo, ki visi vsakemu od volnene rute, s katero ima zavita usta. Bili smo res prava strašila.

Veseli smo se z vrha vračali v dolgih smukih. Ko je padel mrak, smo zaradi ledniških razpok morali zopet previdno nadaljevati pot, toda zaupali smo našemu vodniku. Čim bolj smo se bližali domu, tem bolj je besnel snežni vihar; na planoti pred domom nas je hotelo kar odnesti. Ko smo srečno stopili v dom, smo imeli nekateri od mraza kar otrple noge, vsi prsti na nogah so bili kar beli in skoraj trdi ter so štrleli narazen, da jih je bilo treba masirati. Veseli pa smo bili, da se je naš vzpon razen nekaj ozeblin srečno končal. Vodnik nam je pripovedoval, koliko vojakov je tu zmrznilo v prejšnji svetovni vojni, ki so v mnogo ostrejši zimi branili vrh Adamella. O njihovem junaštvu in trpljenju so pričala razna vojna poročila, nabita po stenah jedilnice. Po večerji, ki ni bila več tako izdatna, ker so naše zaloge že šle proti kraju, smo se odpravili spat. Čeprav

je na vsakega prišlo po sedem odej, vendar zaradi silnega mraza to noč marsikateri ni niti zatisnil očesa.

Drugo jutro smo vstali prav zgodaj, kajti za povratek smo imeli še prav dolgo pot. Za zajtrk smo si še skuhali redko juho z majhno količino preostalih makaronov, ki so bili naša zadnja zaloga. Razdelili smo si jo po bratovsko, čeprav nismo vedeli, od česa bomo živeli ves ostali dan. Vedeli smo samo, da bomo šele pozno popoldne doma. Nekoliko zaskrbljeni smo se odpravljali, toda toplo sonce in prijetna vožnja sta nam kmalu pregnala vse skrbi. Vrnili pa se nismo čez »Passo Accademisti«, ampak čez Passo Presena. Onega, po katerem smo naredili tako globoke jarke, smo gledali samo od daleč. Preden pa smo prešli Passo Preseno, smo morali prečkati še neko zelo strmo steno nad prepadom, toda tudi to predposlednjo oviro smo srečno zmogli. Na drugi strani pa so nas zopet čakali dolgi, krasni smuki, ob katerih smo kar uživali. Naš vodnik nas je vedno opozarjal, naj se spuščamo bolj previdno. Čeprav so nam po naših želodcih že pajki predli, smo na teh krasnih terenih popolnoma pozabili na lakoto. Zgodaj popoldne smo prišli na Passo Paradiso, toda ko smo pogledali na ono stran, smo se kar ustrašili: tam so se vlačile goste megle in mrzel veter je vlekel iz doline proti vrhu. Ne vem, kako je ta kraj, ki nam je na začetku in zdaj na koncu delal toliko preglavic, dobil ravno tako lepo ime: ta pot je bolj podobna poti v pekel, kakor pa v raj. Zopet smo smučke sneli ter se po globokem snegu in v snežnem viharju počasi spuščali navzdol v dolino. Ves čas smo morali gibati s prsti na rokah in nogah, ker bi nam sicer takoj otrpnil; prav tako smo morali krepko premikati noge v čevljih. Toda marsikateri nog že sploh ni več čutil in je samo čakal, kdaj pridemo iz tega snežnega viharja, ki je divjal tukaj na višini. Daleč spodaj od prelaza smo se zopet vsi zbrali; tu je bil zrak miren in tudi megle ni bilo več, pa smo zopet nadaljevali pot v serpentinah proti cilju, ki ni bil več tako oddaljen. Sedaj se je tudi želodec začel zopet oglašati, saj ves dan nismo nič drugega užili ko zjutraj juho z nekaj makaroni. Toda bližina doma nam je dala novih moči, da smo pogumno nadaljevali pot. Kmalu smo zagledali skupino smučarjev, ki se nam je bližala. Bila je nekaka majhna rešilna ekspedicija, ki se je odpravila na pot, da nas poišče. Saj smo namesto dva dni bili že tretji dan od doma! Veseli so bili, da so nas vse dobili zdrave in še tako blizu doma. Če bi nas ne bili srečali, so nam rekli, bi bili šli v vas po veliko ekspedicijo, ki bi šla po nas v gore, tako pa vsega tega ni bilo več treba. Rekli so nam, da imajo za nas s seboj nekaj hrane, ki naj jo takoj použijemo, toda naš profesor je rekel, da bomo pač še teh nekaj minut, ki jih imamo do hotela, počakali, če smo doslej že toliko prestali. Kmalu smo zagledali naš hotel, pred njim pa vse akademike s profesorji in z godbo na čelu. Zagledali so nas že od daleč in nam veselo vzklikali. Ko smo prišli do njih, so bili kar v ekstazi od veselja, da smo se vsi zdravi in srečno vrnili s tako dolge in težke ture. Postavili smo se v vrsto, profesor, naš vodja, pa je vsakemu stisnil roko in mu čestital. Potem pa so tovariši nas, junake dneva, v slavnostnem sprevedu ponesli v hotel.

Ves večer je potekel v veselem razpoloženju, vsi so bili res odkrito veseli nad našo srečno vrnitvijo. Pošteno smo se založili z dvema večerjama, komur pa nista bili dovolj, je lahko naročil še tretjo. In takih ni bilo malo.

Drugo jutro smo se veseli odpeljali z avtobusi v Ponte di Legno, od tam pa čez dva dni nazaj v šolo. »Večno mesto« nas je tokrat pozdravilo s toplim soncem in cvetjem po češnjah in marelicah.

Slavko Peršič:

Nekaj o počeh

Pot nas vodi navzgor, k sončnim vrhovom.

Vzpenjamo se v dolgih, položnih in kratkih, strmejših ključih po meliščih krnic, dolgov, dolcev, dnin, okrešljev, kotlov in kont kvišku k podnožju sten. V prijetnem in osvežujočem hladu stene nas pričaka strmo, trdo snežišče, ki ga sestavlja uležan, zrnat sneg — sren. V školjkastih jamicah, ki so narahlo temno obrobljene, najde noga spočetka dobro oporo, pri vrhu snežišča pa se naklonina snežišča zveča in oklo cepina seka, lopatica pa grebe in čisti stop za stopom prečno navzgor. Če nimamo cepina s seboj — pustili smo ga doma, ker bi bil v napoto pri plezanju v steni — pa plezalsko kladivo napravi prav dobre stope. Na vrhu snežišča smo, pod steno, h kateri brani pristop široka, globoka in podvesna razpoka.

Ta razpoka med pečevjem in snegom je krajna poč, pojav v apnenčastih gorah, kakršnega srečujemo ne samo pod stenami, kamor redko posije sonce, ampak tudi v strmih, ozkih in z bolj ali manj navpičnimi stenami obdanih snežnih žlebovih — ozebni-kih, dalje v sencih grebenov in vrhov.

Krajna poč nastane torej tam, kjer se dotika sren oziroma led pečevja in tedaj, ko pečevje kot dober prevodnik toplote izžareva toploto ter z njo taja snežno gmoto, slonečo ob steni ali pa že nekoliko odmaknjeno od nje. Taja jo ne samo ob steni, ampak tudi od spodaj navzgor. Čim dlje sonce pripeka in ogreva pečevje, ki odbija in oddaja toploto, tem širša in globlja postane krajna poč, ki poteka vzdolž ob steni, skoraj vzporedno z njo. Zato so krajne poč spomladi prav ozke, ponekod se še sploh niso pojavile, v jeseni pa so lahko izredno široke in globoke ter kot take prav resna ovira. V ozebničkih je lahko samo na eni strani krajna poč in tu prav velika, na drugi strani pa je neznatna ali pa je sploh ni, kar pač zavisi od lege ozebnička proti soncu.

Lahko pa krajna poč nastane tudi tako, da se na močnih vesinah pod steno zaradi lasne teže odtrga snežna gmota od stene in v neopaznem gibanju pomika od nje navzdol. To se zgodi tem laže, čim manjše je trenje snežne gmote ob podlago, na kateri leži.

K tvorbi krajnih poč pripomore tudi veter, ki načenja poč s tem, da odnaša nevezan sneg ter tudi tako širi in pogloblja že načeto poč. Staljena voda, ki pronica skozi snežišče in odteka pod njim, pa tudi pospešuje večanje in širjenje krajne poč.

Če hodiš po gorah svoja pota in te žeja v poletni vročini prižene k snežišču, ne zamudi prilike, ogledati si krasne, velike in prostorne krajne počī, vodeče v nepregledno globino pod snežiščem ter čisto zbujajoče neprijeten občutek strahu.

Naj spomnim še na »zeleni sneg«, znani mali ledenik tik pod vrhom Triglava. Tudi ta je razpokan, vendar razpoke te vrste, imenovane reže, nastanejo na prelomu ledenika nekje na sredi, kjer se naklonina podlage ledenika zveča. Reže, odražajoče se v zelenkasto-

*Krajna
počī*

*Perorisba
cand.
ing. arh.
Vlasta
Kopača*

modri barvi, pa morejo nastati tudi tako, da se ledena gmota, ki na kolikor toliko močno naklonjenem pobočju teži navzdol in je le slabo povezana s podlago, odkrehne od močne strnjene in k podlagi krepko primrznjene ledene gmote.

Prehod čez počī bodisi s snežišča v steno bodisi obratno ni vselej lahak in preprost. Kjer steno režejo žlebovi, ki so zbirališče in odvajališče snega ter odkrušenega skalovja — drobirja in zvalin — je običajno krajna počī pod žlebovi založena s snegom, s skalami, s snežnimi grudami, ki so jih skale odbile od počī, ko so padle na nadvesen rob snežišča. Prehod čez počī na takšnih, bolj redkih mestih je mogoč, če je tudi stena na nasprotni strani počī dovolj razčlenjena. Običajno pa je pečevje ob počī zelo obrušeno, zglajeno in nerazčlenjeno.

Pri vzponu poskusimo izbrati mesto, kjer bomo lahko prestopili s širokim korakom v steno ali pa celo preskočili krajno poč. Pri izbiri takšnega mesta moramo paziti, da ni obok nad snežnim podvesom v poč pri pretenek, pri odskoku pa, da je odskočišče trdo (po možnosti ga nasujemo z razpoložljivimi odkruški ter ga trdo stlačimo). Doskočišče v steni mora biti dovolj široko in kolikor toliko položno ter mora imeti dobre prijeme in opore za roke. Doskočiti moramo varno in obstati tam, kajti sicer zdrknemo ali pademo v nevarno poč, kjer se človek na raznih ostrih robovih lahko težko poškoduje in od koder je rešitev brez vrvi čisto skoraj nemogoča. Ni ravno dobro, če se preobujemo v plezalnike že na snežišču. Kako gladek je sneg za plezalnike, vemo, če smo že kdaj tako obuti zdrknili in obležali raztrgani ter opraskani na trdem melišču Nevarna pa je hoja po pečevju z mokrimi podplati plezalnikov, ko debela, z vlago napojena polst ne more zadostno držati noge na itak slabem stopu. Zato se preobuvajmo v steni, na suhem.

Če je krajna poč že tako široka, da je ne moremo niti preskočiti, se moramo pač spustiti po vrvi v poč na primernem mestu in na drugi strani splezati do dobrega stojišča in varovališča v steni. Plezalec bo imel trdo delo v mrzlem in gladkem pečevju, kjer bo moral klin zapeti svojo pesem in varovati plezajočemu tovarišu ravnotežje. Naslednji tovariš bo imel lahko delo, saj se bo lepo zakolebal čez poč ob napeti vrvi k steni.

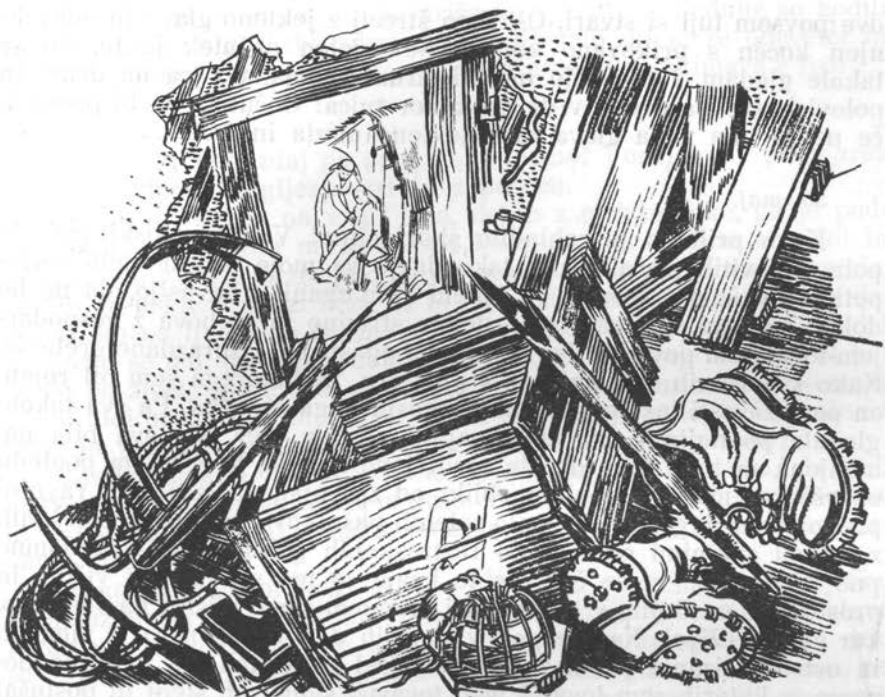
Preden pa se spustimo v poč, se vprašajmo, ali bomo prišli preko nje nazaj tudi tedaj, če bi se morali vrniti s stene po isti poti. Najbrž ne bo mogoče povratek na tem mestu in na tak način.

V sestopu s stene pa more biti prehod čez krajno poč ugodnejši, če dopušča širina poč zadosten odriv s stojišča nad snežiščem; upoštevati moramo tudi naklonino snežišča, njegovo površino, ki naj bo brez večjih skal, in njegov iztek, ki naj preide v melišče. S stene odskočimo pa šele, ko smo prepričani, da se bomo lahko na snežišču ustavili, če ne prej, pa vsaj na melišču, pri čemer se ne smemo ustrašiti manjših ogrebotin na koži in brezpomembnih udarcev.

Čisto pa je krajna poč izvrstna pot v ozebnikih, kjer bi se po strmlem ledu mogli vzpenjati ali sestopati le z največjim naporom in skrajno previdnostjo. Po krajni poč v ozebniku pa previdno gvozdimo s hrbtom ob pečevje, kjer trenje obleke ob skalovju omogoča vzdržati ravnotežje, v razkoraku stopamo ali pa hodimo kar po dnu krajne poč, kot je pač v trenutnem položaju in primeru ugodnejše.

Sneg je sicer bel, ko pada, na starih snežiščih pa je umazan. Sren je pokrit z rahlo plastjo drobnega prahu, ki ga veter nanaša s pečevja. Ravno snežni robovi krajnih poč so ono mesto, kjer zapazimo največ tega prahu, pomešanega z vlago snega. To črno blato, ki se zaje v obleko, ni ravno prijetno, je pa v krajnih počeh neizogibno.

Krajne poč so delo narave. Gore so se zavarovale z njimi, z njimi čisto resno branijo ali zavračajo naskok čez steno na vrh.

Gregor Skalar:

Listi iz cepinovega dnevnika

V ropotarnici na starem zaboju ob oknu sem našel tele, od miši razgrizene liste. Škoda, da se ni ohranila celota in se zapiski tako nenadoma končajo. Čudne hieroglife sem le s težavo razbral. Nemara bo koga zanimalo to, ob čemer sem se tedne in tedne mučil.

17. maj.

Strašno! Še zmerom čepim tu. Zlomljen in strt. Skoro na sredini sem prelomljen. Prvi pomladni vetrovi so vlekli preko snežnih vesin in hukali po zaledenelih grapah, ko naju je z gospodarjem spodneslo. Njegova roka, ki me je vedno krepko držala, me je tedaj spustila. Drug ob drugem sva treščila preko robov in on je obležal nekoliko niže od mene, ki me je ob ostri čeri zlomilo. Z njim vred so me pobrali; njega so položili v postelj, nad katero sem prejšnje čase visel kot ponosen okras stene, mene so pa polomljenega zavrgli v ropotarnico na ta stari, prepereli zaboju...

Moja jeklena glava je osivela v dolgotrajni rabi. Držaj je že ves temen od trdnih in potnih prijemov. Star sem že, zato se mi pa po železnih možganih prepletajo tako čudne misli. Gledam samega sebe: Bil sem cel, nedeljiva celota — zdaj se pa zdim sam sebi kakor

dve povsem tuji si stvari. Oškrban štrcelj z jekleno glavo in odkrehnjen kocén s prikovano konico. Neverjeten občutek je to, ko se takole gledam. Pol me je na eni strani zaboja, pol pa na drugi in polovici strmiva druga v drugo kakor tujca! Občutek, da bi ponorel, če ne bi bila moja glava tako jekleno mrzla in trda...

30. maj.

Kako prijetno je zahladilo skozi okno! Volhki majski zrak je poln čudovitih pričakovanj, tako da je še moje železno telo vztrepetalo. Svoje dni sem se ob takem času zganil z zavestjo, da ne bo dolgo, ko bom spet zagrizel v ledne strmine in se bova z gospodarjem-tovarišem povlekla čez osrenjene opasti na razbrzdane grebene. Kako sva včasih uživala! Jaz v prostoru, za katerega sem bil rojen, on pa v zavesti lastne moči in zmagoslavnega občutka. Pa sva takole gledala po najinih, da, čisto najinih krajih. Ker oba sva bila namenjena za to gorato, docela razdivjano zemljo, ki v enem pogledu obseže vso mavrico opojnih oblik: od zasanjanega jezera v ravnini preko šumečih gozdov in toplo zelenih pašnikov v rebrih, premešanih z belimi skalnimi odlomi, do raztreskanih golfn, ki se vratolomno pno k oblakom in še čez. Za te kraje so me skovali, za višino in prostost — pa čepim v ropotarnici in smem samo misliti na vse tisto, kar sem preživel. Na vse poti v sončnih dnevih, na móčo v viharjih in ostro zdrizanje prvih zaplodkov strel v višinah, na prijazne domove, v katerih sem tovariš med tovariši slonel ob steni in poslušal večerne razgovore; na vse zgodbe, ki so ostro vrisale svoje sledove v mojo jekleno oklo in konico; na vse tresljaje, ki so v borbi opojno drastili moje trdno telo, na vse to smem le misliti brez upanja, da bom skoro doživel jutrnjo pot skozi ozebnik, da bom spet zazvenel pod previsnim bolvanom, ko bi se prijazno obdrsnil ob sivo skalo. Saj sem prelomljen, pretrgan — in gospodar leži še zmerom bolan! Zdaj vem, da bo še dolgo trajalo, preden me popravijo — pa če bi gospodar že danes ozdravel.

Da bi vsaj ozdravel! Dolgčas mi je po njem, ki me je s takim ponosom jemat v roke: »Pa pojdiva, sivi tovariš!« Veselo sem potem jeknil v odgovor, ko sem po poti trknil ob apnenec...

O, ko bo zdrav, ko bo vstal — takrat bo njegova prva pot semkaj, da me ogleda in poskrbi zame, ki zdaj tako zavržen čepim v negotovosti in hrepenenju na tem bedastem zaboju.

Junij.

Poslednji plazovi so se te dni unesli. V prisojnih zatrepih se zrak pari nad skalami, v osojnih debrih pa leži mrka, svinčeno siva bleščava poznopomladne zmrzali. Zdi se mi, da so gôre zdaj, ko ne morem nikamor, mrtve in zapuščene. Včasih, ko zahaja sonce in rdeče ožarí snegove, mislim, da se mi robovi žalostno nasmihajo. Saj vedo, kako je meni, staremu znancu, ki mora prebijati dolgočasne dni v ropotarnici, mesto da bi klesal stope v strme boke in vžigal iskre, kadar bi se s poljubom dotaknil trde pečine...

Le kaj, da še ni mojega tovariša na spregled? Zadnjič so hodili po vrtu ljudje z zaskrbljenimi obrazi. Kostanj, ki je že odcvetel in vidi prav v njegovo izbo, mi na vsa vprašanja samo skimava z listi...

Julij.

Obupaval sem, zdaj pa vem, da pojdemo! Verujem — pa čeprav sem še vedno nebogljenost strt in zapuščen.

On je bil danes na vrtu! Ona, dekle z mehko roko, ga je podpirala in ga posadila na klop pod kostanj, kjer je tiho obsedel in se zastrmel v gore, ki rezljajo daljno obzorje. V meni je vse trepetalo, rad bi ga poklical skozi lino, da bi me rešil tega neumnega položaja. A kaj, ko pa ljudje ne razumejo mojih besed! Bil je bled in upadel in pozna se mu, da sta se dajala s smrtjo za življenje — a živel bo! In če bo živel, pojde spet v strmine! In jaz pojdem z njim! Nemara pojde tudi ona, ki je tolikokrat ležala poleg naju v dehteči planinski travi in sva oba poslušala njegove mehke in tople besede?

Ljudje menijo, da ničesar ne doživljam, pa ne vedo, da tudi mrtve stvari dobivamo sčasoma dušo. Vdihne nam jo ljubezen človeka, ki se naveže na nas. Da, vsaka ljubezen rodi dušo, kakor jo nerazumevanje strel!

Kakor ji je govoril on, da ji je rdelo lice v sreči in zadovoljstvu, tako jaz govorim kamnitim orjakom. Moje srce je leseno in glava jeklena — njihovo srce je kameno, prasnovno, iz njih sem in zato se razumemo in poznamo. Naše besede niso glasne, kdor nas ne pozna, misli, da smo nemi. Nemi smo pa le za tiste ljudi omejenih mer, ki nas ne spreumejo...

Predzadnji list.

Zdaj, ko se je upu pridružila vera, strpneje pričakujem dne, ko bo prišel on k meni. Spomnil se bo prelomljenega tovariša! Jekleno trdna je moja vera v to, da bom spet zvenel v jekleno čisti radosti prostih dni v gorah, ki bodo spet moje, čisto moje od drobne, polgnijoče iveri v temnem smrekovem gozdu pa do mogočnega belega čoka predrznega vrha. Koga drugega pa naj bi tudi bile, kakor tistega, ki je bil porojen iz njih in ki mu noč in dan kljuje misel nanje?...

Čarovna roka je že odstrla snegove in sivino po tratih in v raskavih grivah je zakipelo poletno življenje. Sleč gor! in murke dehté. Nekdo se že vzpenja v jutrnjih urah, ko je vsak vdih kakor pesem, po razevelih rebrih, medtem ko jaz brezdelno prhnim v tej umazani luknji in se prah za prst na debelo nabira po mojem prelomljenem telesu. V mraku se miši breskrbno pojajo po meni, ki sem bil v gorah med prvimi orodji...

Joj, da nimam moči, da bi z lastno silo vstal, otrešel prah s sebe in pobegnil v skalne višine!

Zadnji list.

Zunaj je divjala nevihta, ko so se odprla vrata in je piš povlekel skozi okno, da je pljusnil po meni dež kot odmev neurja.

Prišel je in me videl. Vzel me je v roke, oba odkrehnjena štelja. Nasmehnil se je: »Sivi tovariš, tudi tebe je zdelalo? A dam te popraviti, da boš še lepši in trdnejši — pa spet pojdeva!«

Nemara me bodo popravili že danes, najkasneje pa jutri! To vem in zdaj mi je lepše. Spet bom cel, spet bom služil svojemu namenu!

Ti bedasti zaboj in tesna ropotarnica, kako sem vaju zasovražil! Kako se mi zde krog mene vse stvari ničvredne zdaj, ko sem na pragu novega, polnega življenja! Čimprej od tod — in v drugo se rajši zdrobim do kraja in zgnijem sredi skalovja, kakor da bi me spet zavrgli v takle zapuščen kot.

O, kako pobožna bo moja prva pot v gore...

Jože Tomazič:

Na Vezuv in v Pompeje

Če ga gledaš iz Napolija, se ti zdi Vezuv, ki dosega višino 1132 m, iz daljave stožec z odsekanim vrhom, pravzaprav z dvema vrhovoma: pravi Vezuv in vrh Monte Somma. Iz njegove notranjosti se vedno dviga steber dima, včasih bel, včasih črn; ponoči je podoba, kot da se je vnel velikanski dimnik, iz katerega se dviga goreč in žareč steber v odsevu izgorevajočih plinov in žareče se lave. Edinstven je pogled na ta edini delujoči, bruhajoči ognjenik v Evropi! Vezuv je zaradi tega najbolj znan, je pa tudi najbolj raziskan ognjenik, saj so njegovo ognjeniško delovanje opazovali, proučevali ter raziskovali že od njegovega prvega zgodovinsko znanega izbruha leta 79.

Na njegovo pobočje se lahko povzpneš z vezuvske železniške postaje Pugliano, ki ima zaradi velikanskega prometa tekoče stopnice, živa tla, na katera samo stopiš in stopnice te same dvignejo do novega tira in postaje električne železnice in dalje z žično železnico na Vezuv. Popelješ se pa lahko tudi v razkošnem avtobusu po novo zgrajeni avtomobilski vezuvski cesti skoraj do samega vrha ali pa v jutranjih urah odrineš peš in v dobrih treh urah si pri žrelu!

Naša izletniška skupina iz Ljubljane — okrog 30 nas je bilo — se je pred tremi leti zbrala na velikem trgu v Napoliju ter zasedla naš ljubljanski avtobus, ki nas je bil pripeljal iz vedno bele, meglene Ljubljane preko čudovitih Dolomitov skozi cvetoča in zgodovinska mesta v večni Rim in dalje proti jugu, da si ogledamo prirodne lepote in čudesa ter umetniška dela človeških rok.

Sedimo torej v našem avtobusu: naš slovenski šofer seveda še nikoli ni bil v velemestu Napoliju, zato ne ve za najbrži in pravi izhod na vezuvsko avtostrado: pogleduje avtomobilsko karto ter načrt velemesta, čita imena trgov in ulic, ko nas ustavita dva policijska prometnika v snežnobelih uniformah in belih tropskih čeladah. Ali bo kazen ali kaj? premišljujemo.

»Vidim, da ste tuji! Nič ne bo kazni, le tod je prepovedana vožnja in ustavljanje, kreniti je treba po oni strani ter po teh in

Napoli, panorama z Vezuvom

onih ulicah!« tolmači vljudno italijanski prometnik. Tedaj se pa drugi prometnik nasmeji in pove, da je tudi on Slovenec, da že nekaj let služi v Napoliju. Razodenemo mu naš cilj, na Vezuv in v Pompeje ga povabimo:

»Peljite se z nami, bomo imeli vsaj pravega vodnika po ulicah!«

Čez nekaj minut je oddal svojo službo drugemu, ker dobil je do večera dopust, da lahko spremlja svoje rojake Slovence ter jih lepo varno pripelje na Vezuv. Sedel je k šoferju in po potrebi veleval sedaj: »Desno, levo, naprej!«

Od Napolija do Capue je najrodovitnejši del Italije, kajti zemlji med ognjem in morjem je dal življenje in rodovitnost Vezuv s svojimi ognjenimi rekami, z ognjeniškimi prahom in pepelom. Ob najlepšem zalivu in obali je venec belih naselbin s tovarnami makaronov vseh oblik. V zelenju oljk, smokev, pinij ter cvetočih oleandrov poganja bujno rastlinstvo, ki kakor zemlja s prebivalci vred ne pozna četrtega letnega časa — zime, ker tod je večno pomlad, poletje, jesen. Ta vulkanska zemlja poganja rodovitne soke v rastlinje in zelenje, ki cveti in rodi brez prestanka in počitka; nudi človeku svoje južne sadove skoraj brez truda, da jih obere, naloži na dvokolesne vozičke ali pa natovori na osličke in mule ter odpelje in odžene na napoljski sadni, zelenjadni in živilski trg.

Pred mitnico je čez cesto potegnjena železna veriga, da ne more samovoljni avtomobilist zavoziti brez plačila cestne voznine na novo-zgrajeno avtostrado do Pompejev in dalje na Vezuv. Uslužni mitničarji pojasnijo tujcem, da je bila razkošna cesta zgrajena z velikimi stroški tujcem v prid, zato je za nje uporabo treba plačati toliko in toliko lir na osebo za vožnjo tja kakor za vožnjo nazaj. Brž je bila osebna cestnina plačana, s ceste so potegnili železno verigo in zdrveli smo po gladki, 25 km dolgi avtomobilski cesti: vsa je črna od asfalta, ob straneh ima bele robnike, med njimi pa palme širijo svoje prstaste liste južnemu soncu naproti, cveto belo, rdeče in rožna-

to oleandrovi grmiči in drevesa. Ves obcestni nasad je sveže zelen, negovan in zalivan. Nad nami je neka čudovita milina in sozvočje modrega neba, južnega sonca, barv in oblik, da človeka vsega prevzame, a skoraj utruja in leni med lagodno vožnjo.

Že smo v Pugliano; zapustimo avtobus ter sedemo na električno železnico, ker se hočemo peljati tudi z vezuvsko žično vzpenjačo, dočim bi nas cesta peljala po številnih ovinkih daleč naokrog. Tod je torej izhodišče starih potopiscev, ki so se dolgo prerekali v prejšnjih časih s tovarniki, lastniki oslov in mul, preden so odjahali proti vrhu Vezuva. Nič takega ne vidimo, le tri zarjavele dijake, ki so slekli svoje srajce in pešačijo v sandalah po ognjeniški peščeni poti navzgor. Železnica nas pelje sprva položno med trtami, ki srkajo svoj ogenj in svojo vinsko moč iz ognjeniške zemlje, ki jo v jeseni iztisnejo v opojno močne sladke »Kristusove solze« (Lagrimae Christi). Tam je vasica Bosco Trecase (Gozd treh hiš) med pinijami, cipresami in oleandri: ustavimo se, da si ogledamo to vasico, ki jo je uničila l. 1906. ognjena lavina ob velikonočnem potresu. Žareča reka je zažgala drevesa kot slamnate bakle, porušila hiše, pridrla do cerkvenih vrat, ki so v trenutku zgorela ter odprla tako lavi pristo pot v notranjost; lava je cerkev napolnila do polovice njene višine! Sedaj je že vse popravljeno, le grozen spomin na to strahotno prirodno nesrečo je še ostal. Na svoji površini je ta vezuvska zemlja, nastala iz ognjeniškega peska in pepela, vsa rjava, ožgana od vročega južnega sonca in sprana od silnih ploh: pod vrhnjo plastjo pa je vsa črna, skrepenela, slična debelim vrvem in kladam. V tem tramvajskem vagonu nam nekdo prodaja ozke steklene cevčice — epruvete —, v katerih so v vodoravnih plasteh nasuti ognjeniški pesek, pepel, kamenčki iz lave in žveplo. Skoraj vsak potnik si kupi to cevko za nekaj lir kot spomin na Vezuv.

Skozi okna opazujemo pokrajino: med vinogradi cvete rdeče in rumeno grmičevje. Židani braniki varujejo vinograde in hiše pred počasi tekočo lavo, kakor na Krasu vlak pred kraško burjo ali v naših planinah planinske stanove s čredami pred snežnimi in prodnatimi lavinami.

S tramvaja prestopimo na žično železnico, opremljeno z zobmi med tirnicami. Vidno se dvigamo po strmem pobočju. S stopnišča je vedno večji in lepši razgled na rodovitno Capuansko nižino ter na kraljevski Napoli. Že izstopimo pri končni postaji: do tod vozi vzpenjača, nad poslopjem pa še vedno leži tir do vrha pobočja, kjer je do leta 1906. stal velik hotel, a ga je potres ter izbruh ognjenika izbrisal s pobočja. V tej najvišji stavbi na Vezuvu je potresno opazovališče ali observatorij s številnimi strojnimi pripravami, ki natančno prikazujejo in beležijo najmanjše tresljaje in potrese Vezuva. Po stenah vise številne slike in risbe z različnimi podatki o velikosti in obliki Vezuva, o njegovih izbruhih od najstarejših zgodovinskih časov do dandanes. Neki učeni vodnik — cicerone mu pravijo — nam po teh stenskih slikah in prerezih tolmači nastanek in delovanje ognjenika ter razne domneve in ugotovitve učenjaških raziskovanj. Kakor znano, se je kapljivo tekoča zmes naše zemlje

vedno bolj ohlajevala na svojem površju v trdo zemeljsko skorjo. Zemeljska površina se je bolj in bolj krčila, zaradi tega gubala, pokala, lomila in ob takih zemeljskih lomnicah, razpokah, posebno na njih križiščih, so nastali rovi, ognjeniki. Tak ognjeniški rov je lahko odprt ali pa je že pokrit z lavo ali z zemeljskimi plastmi. Na tekočo in gorečo notranjost pritiskajo zunanje površinske plasti z izredno težo in silo, zaradi tega so plini in pare silno stisnjene ter iščejo izhoda, da bi se razširili in sprostili. In tak izhod za svojo napetost najdejo v ognjeniškem rovu, kjer se izredno stisnjeni plini in pare sprosté ter dvignejo s seboj še tekočo lavo, med katero so pomešani. Če so zbrane velikanske množine teh plinov in par, dvignejo tudi zadelan rov, bodisi da je to vrh ali pobočje, in lava priteče na vrh slično kot iz steklenice malinova pokalica ali šumeče vino ali pa kot zavreto mleko, ki je bilo s pokrovom pokrito. Če pa ima vulkanska raztopljena zmes v sebi manj stisnjenih plinov in par, potem se dvigne le nekoliko in ostane pod površino, kjer se strdi v ognjeniške prakamenine in kamenita polja: delovanje ognjenika je ostalo skrito pod zemeljsko površino (slično je nastalo zeleno Pohorje!). Na križišču dveh zemeljskih lomnic je nastal Vezuv: iz notranjosti bruhajoče kamenje, ognjeniški pesek in pepel ter lava se je sesedala in grmadila okoli ognjeniškega žrela ali kraterja in ob ponovnih izbruhih je grmada rasla, rasla je vulkanska gora, ki ima navadno stožčasto obliko in na svojem vrhu vedno bolj raste in se veča: njen prerez je sličen poljski krtini, ki je tem višja in večja, čim več zemlje je krt izrinil izpod zemlje. Žrelo leži navadno na temenu ognjenika ali pa se odpre na novo na robu gore. Če izbruhne ognjenik na robu žrela, zleti navadno del žrelovega roba v zrak in tam se nakopiči nov stožec. Tako je bilo tudi pri Vezuvu, ki je v starem veku imel stožčast vrh s planoto — Monte Somma imenovano: ob izbruhu leta 79. po Kr. pa je zletel v zrak del prvotnega vrha z žrelom, ostal je le del, to je današnja Monte Somma, ob robu pa je nastal nov stožčast vrh — današnji Vezuv. Odtod ima ognjenik danes dva vrha! Mirnejši izbruhi višino povečujejo, silnejši jo zmanjšujejo. Z višino se izpreminja tudi njegova oblika, saj je Vezuv že zrastel za 120 metrov, a se zopet sam znižal za 170 m! Pri velikem ognjeniškem žrelu mora ognjeniško kamenje in drugi izmečki padati zopet v žrelo nazaj: često zrase tako sredi žrela nov stožec, ki se ob velikem izbruhu zopet podere vase ali pa zleti v zrak. Tudi tak primer že zaznamenuje Vezuv.

Število manjših in silnejših izbruhov Vezuva je v zgodovini izredno veliko. Skoraj ves stari vek se je zdel Vezuva ugasel ognjenik; grozoten izbruh pa je l. 79. uničil južnozapadni rob žrela ter zasul tri cvetoča starorimska mesta: Pompeje, Herkulanej in Stabijo. Od XII. do XVII. stoletja je skoraj 500 let popolnoma miroval: rastlinstvo se je povzpelo na sam vrh, celo v ognjeniškem žrelu so rasla drevesa, le meglice, pare in plini so izdajali, da se v njem še nekaj kuha. To petstoletno mirovanje pa je bilo pretrgano tem huje z izbruhom leta 1631., ko se je nenadoma razklala južna stran Vezuovega stožca: tedaj je lava uničila mnogo krajev in naselbin

z nad 3000 prebivalci in pritekla do morja: ognjeniški pepel pa je padal celo v Dalmaciji, na Grškem in v Severni Afriki! Izredna sila plinov pa je vrgla iz žrela 500 stotov težko skalo do Monte Somme! Pri tem izbruhu je Vezuv postal za 170 metrov nižji od Monte Somme! Tako sta vrhova često menjavala svojo višino.

Zapustili smo v observatoriju učenega cicerona, ker za nami je prišla že nova skupina obiskovalcev in opis ter zgodovina Vezuva sta se ponovila. Od opazovališča vodi črna steza med debelo plastjo ognjeniškega peska strmo navzgor, stopinja se ugreza kot pri nas pozimi v južnem snegu. Dobre pol ure je do samega vrha, ki je danes 1132 metrov visok. Dospeli smo do starega roba žrela Monte Somma: skoraj navpična in gola stena z odkritimi plastmi strnjene lave, prakamenin ter žvepla pada v prepad do novega Vezuvovega stožca. To teraso imenujejo Atrio del cavallo. Ostra steza nas pelje navzdol v nekdanje žrelo, nato pa po novem ognjeniškem pobočju navzgor. Nekdaj je tod stal občinski odbornik neke podvezuvske občine ter od vsakega potnika pobiral za ogled žrela nekaj lir davka. Donos je bil tako znaten, da so bili vsi občinarji oproščeni občinskih davkov! Sedaj ni tod nikogar razen karabinerjev, ki nas vodijo preko nevarnih skladastih in vrvastih oblik strnjene lave med ognjeniški skalami. Vodnik je potreben, da ne zabredeš med žvepleno rumene špranje, iz katerih puhti omamen in vroč plin, ki takoj vžge papir, cigareto, obleko ali podplate. Vodnik pravi, da bi voda v loncu takoj zavrela, če bi ga postavil nad plin. Čudovite so oblike črne, strnjene lave! Tu kot ogromne noge, roke, tam zopet kot debela testena kita, ponekod ogromne klade, vmes pa svetlorumeni cvetovi žvepla; vroče pare žgo skozi podplate.

Vezuv tokrat deluje v nekajminutnih presledkih: vodnik nam tolmači, da je to bruhanje in podzemsko rjojenje popolnoma v redu, normalno! Do pravega žrela je le še 30 metrov, a do njega nas karabinerji ne puste zaradi nehotenih in hotenih nesreč! Tako stojimo na vročih vulkanskih tleh ter zremo na grozno lep prirodni pojav: tam se odpira ognjeniško žrelo, ogromnemu lijaku podobno, v premeru več sto metrov, a obhodil bi ga komaj v dobri uri in pol, tako je veliko! Vse naokrog so robove gore in žrela raztrgale strahotne prirodne sile, ki rujejo v zemeljski notranjosti. Iz žrela se stalno kadi belosiv in črnkast steber dima, včasih več kilometrov visoko pod nebo; zgoraj se odpre kot dežnik v oblak, podoben ogromni piniji! Preteklo je nekaj minut, v žrelu je zarjavelo in zagrmelo, plini in pare so vrgli v zrak žareče krpe rumenordeče lave: ves steber se je kot ognjen vodomet nagnil zdaj na eno, zdaj na drugo stran in lava je v črnih in raztrganih capah popadala na tla. Nekaj lave pa je padlo zopet votlo grmeč nazaj v žrelo; očitno stisnjene vroče pare in goreči plini niso bili dovolj močni, da bi izbljuvali vse! Votlo buči v notranjosti, kot rjovi poletni grom v naših planinah! Nekaj neznanega, silnega te vleče, da bi odkril še zadnje tajnosti in skrivnosti v žrelu, a nevarnost je prevelika! Nekaj težkega, morečega lega na pljuča in misli: morda žvepleni plini, morda spoznanje, kako

brezpomembna je naša moč ob teh grozotnih naravnih silah, ki trgajo svoje srce iz notranjosti ter grade in zopet podirajo svoje vrhove.

Toda Vezuv s svojim delovanjem ni bil vedno tako krotak kakor je danes, saj ni trpel na sebi nobenega živega bitja ali žitja, vse je bilo uničeno! Pred velikim izbruhom se pokažejo razni znaki. Stisnjeni plini in vodne pare uhajajo skozi žrelo sunkovito, kakor v malem pri železniški lokomotivi. Mogočni steber belega dima zaradi ognjeniškega pepela kmalu počrni, v veliki višini se steber razširi v pinijast oblak, da zatemni sonce in nastane tema: strele udarjajo in strašno razsvetljujejo razdejanje! Iz vodnih par se vlije ploha in spremeni pepel v gosto padajoče blato, ki uniči često toliko kot ognjena lava sama! Na napoljsko mesto ga je padlo nekoč toliko, da so se polomile in vdrle strehe! Te izbruhe pa spremlja podzemeljsko bobnenje s potresnimi sunki, dokler lava ne prestopi robov žrela ter se razlije po pobočju. Nato teče nizdol, včasih hitreje, včasih počasneje, kakršna je pač njena gostota. Ob Vezuvovem izbruhu leta 1805. je ognjena reka tekla po pobočjih kot veter urno, saj je v štirih minutah pretekla čez pet kilometrov dolgo pot! Često pa je lava tako gosta in lena, da preteče v eni uri le en meter. Popolnoma raztaljena lava je svetlorumena in rdeča, zunaj se hitro shladi in počrni ter se prevleče z zelo trdo skorjo. Tudi ohlaja se lava zelo različno: včasih se popolnoma ohladi v nekaj mesecih, lahko pa šele v nekaj letih. Vročino pa razvija tako, da se v njeni bližini talijo kovine, celo baker.

Foto dr. Ivo Freljeh
Vezuv od blizu

V tem trenutku so trije moški iz neke podvezuvske vasi skočili k žareči lavi na tleh in jo na kamnu prinesli k nam. Zahtevali so liro, centesime: dali so jih na vrh palice in z njimi so brž zgnegli iz ohlajajoče se lave ličen pepelnik z denarjem na notranjem delu dna. Nato so nas naprosili še za cigarete, ki so si jih takoj s samim dotikom na vložnem denarju prižgali. Pepelnike so nam prodali po tri lire, denar z dna in cigarete pa so si pridržali.

V tem trenutku so trije moški iz neke podvezuvske vasi skočili k žareči lavi na tleh in jo na kamnu prinesli k nam. Zahtevali so liro, centesime: dali so jih na vrh palice in z njimi so brž zgnegli iz ohlajajoče se lave ličen pepelnik z denarjem na notranjem delu dna. Nato so nas naprosili še za cigarete, ki so si jih takoj s samim dotikom na vložnem denarju prižgali. Pepelnike so nam prodali po tri lire, denar z dna in cigarete pa so si pridržali.

Tako stojimo na notranjih robovih Vezuva, tega edinega delujočega ognjenika v Evropi. Vsi ti izletniki se razlikujejo od planincev, stoječih na drugih gorskih in alpskih vrhovih, kjer prvenstveno uživajo bolj ali manj obsežen in lep razgled; tu pa je vsa pozornost prihranjena ne vrhu, temveč gorečemu žrelu te črne gore. Zapuščamo vrh Vezuva vsak s svojim pepelnikom za spomin, četudi so le redki med nami, ki so kadilci. Vračamo se z edinstvenim in enkratnim vtisom ter prašnih čevljev do žične železnice. Pod nami leže tri mrtva mesta, zasuta s pepelnato lavino skoraj 20 stoletij ter zopet odkrita. Za njimi valovi v poldanskem vetriču temnomodro morje

okrog skalnatih otokov Caprija, ki skriva v sebi čudovito azurno otoško jamo. Nebo in morje sta se tam zlila v eno samo neskončno modrino.

V senci popijemo še vsak obvezno čašico vezuvskega vina »solze Kristusove« in naš avtobus zdrsi po črnem in gladkem tlaku v nekaj minutah do Pompejev, zasutega in zopet odkritega antičnega mesta. Med temnozelenimi cipresami in pinjami se počasi peljemo mimo starih mavzolejev, umetniških rodbinskih grobnic nekdanjih Pompejancev, mimo mrtvih stražnikov pokopanega mesta pod vznožjem Vezuva. Staro mesto je bilo zidano v grič in je bilo zaradi varnosti obdano s trdnim obzidjem, v katerem je bilo osem ozkih mestnih vrat: Porta marina, Porta Herculana, Porta Stabiana, Porta Capuana, Vesuviana itd. Skozi stara Morska vrata stopimo v izkopano mesto in takoj ob vhodu nas sprejme obvezen vodnik, ki nam v italijanščini in nemščini poda potreben zgodovinski uvod o življenju, smrti in izkopu antičnega mesta Pompejev ter o zgodovinskem izbruhu Vezuva leta 79. po Kristusu.

Znano je, da je v starem veku Vezuv veljal za ugasel ognjenik, ki pa je s svojimi prvimi znaki — dvema potresoma leta 63. in 64. po Kr. — naznanil svoj prvi zgodovinsko znani izbruh omenjenega leta. Natančen opis tega Vezuvovega izbruha in konec treh starorimskih mest nam popisuje očitavec Plinij ml.; poslal je rimskemu zgodovinarju Tacitu dvoje pisem, ki nam še danes živo pričata o velikanskih narodnih silah Vezuva in o spremembah ozemlja pod njim. Plinij opisuje izbruh in zasutje takole: Do tedaj je imel Vezuv en stožčast vrh Monte Somma; gora se je na robu odprla in napravilo se je peklenko žrelo, iz katerega so se valili velikanski stebri dima, sedaj beli, sedaj črni. Ta dimasti steber se je visoko v zraku razširil v ogromen, piniji podoben oblak, zakril sonce ter spremenil svetel dan v črno noč. Pod zemljo je votlo bobnelo, zemlja se je tresla v silnih potresnih sunkih, da so se poslopja zibala in rušila kot papirnate škatle, iz črnega oblaka in žrela so začeli padati ognjeni izmečki: pepel, pesek, kamenite skale prav tja na razjarjeno morje, na tresočo se zemljo ter ponorelo ljudstvo, ki se je gnetlo, vpilo, kričalo, tekalo ter si devalo na glave blazine, da bi se obvarovalo padajočih skal. Grozno temo so rezali ogromni bliski iz oblakov ter plameni iz žrela, pepel in kamenje je padalo vedno gosteje, končno se je vlila še ploha, kot bi iz škafa zlival vodo, ter izpremenila ognjeniški prah in pepel v blato, ki je padalo izpod črnih oblakov. Iz žrela se je širil dušeč žveplen duh, ki je omamljal ljudi, da so padali nezavestni na tla. To ognjeniško blato in pepel sta zasula vse, kar je bilo na površju, nekoliko metrov na debelo, saj leži zasuto mesto Herkulanej od 12—30 metrov pod današnjo površino.

Notranjost Vezuva se je nato umirila, živa mesta so bila pokopana kot tri velike grobnice ali muzeji, ki hranijo v sebi poleg strohnelih mrličev vse takratno življenje starorimskih mest. Skoraj 20 stoletij je minilo, nad grobnicami se je razvilo novo življenje z novimi naselbinami in mesti: nad Herkulanejem stojita danes mesteci Portici in Resina. Pa so pred stoletji zapeli krampji, lopate in motike svojo budnico nad skrepenelo vrhnjo plastjo: leta in leta

so učenjaki in zgodovinarji z velikansko pazljivostjo in trudom ob ogromnih prispevkih italijanske države izkopavali iz groba tri mrtva mesta.

Med pinijami in cipresami se pripelješ do mrtvega mesta. Desno od ceste je pompejanski muzej s tremi velikimi dvoranami, kamor so shranili ogromno izkopanin, dočim so najdragocenejše freske, mozaiki, kipi in letopisi shranjeni v Narodnem muzeju v Napoliju, nekaj najznamenitejših pa so odnesli Francozi in Angleži v Pariz in London.

V prvi dvorani je na policah razmeščeno razno pohištvo, ožgane deske z imenikom dolžnikov, posodje, deloma célo, deloma sestavljeno in zlepljeno. V drugi muzejski dvorani se hrani kuhinjsko posodje, opeka, orodje in orožje, starinski svečniki in ročne svetilnice na olje, v omari pa so še ožgani kruhki, žitna zrna in fige, ki so jih našli po odkritih kuhinjah! Najzanimivejša pa je tretja dvorana s svojimi omarami, kajti v njih leže pravi in nepristni mrličiči namesto v svojih vulkanskih grobovih tako, kakor jih je dohitela in prehitela smrt: živi pokopani! Grozne smrtné muke zadušitve kažejo telesa; nekateri leže na hrbtu, drugi na obrazu. Le en suženj leži z mirnim obličjem v prirodni legi: spal je ob izbruhu in pokopu in spi še dalje po svojem izkopu. V neki omari ležita strašno zviti mati in hči. Tam si je domači pes čuvaj zvil glavo pod se ter si grize lastno drobno, da se prej pokonča in reši dušičih muk! Nekaterim mrličičem se pozna še vsak las, guba na obrazu in obleki! Vsi ti mrličiči in okostnjaki pa niso pravi, nego uliti iz mavca, a popolnoma pristni po svoji obliki! Napravili pa so jih na tale način: v odkrite votline — nekake kalupe za kipe — so ulili tekoč mavec, kakor bi ulivali kip v ilovnat kalup. Pri strašni prirodni nesreči sta namreč deževno blato in pepel zasula in zalila vse predmete ter se strdila kot cement. Trupla so se po večini posušila, strohnela in na zraku takoj razpadla v prah, vdolbine pa so pazljivo odprli. In te vdolbine so spretno zalili z mavcem; ko se je ta dodobra strdil, so pazljivo odstranili strnjeno žlindrasto snov in pepel: na ta način so dobili nešteto prekrasnih odlivkov najbolj resničnih kipov, iz katerih pa tu in tam še mole prave kosti. V mestu so našli le nekaj stotin takih človeških trupel: v neki kleti je bilo 18 trupel, v gladijatorski vojašnici jih je bilo 60 — ljudje so bili priklenjeni na nogah z verigami ob tla in niso mogli niti uteči! Našli pa so tudi mrtve straže pred mestnimi vrati: ti pa niso smeli uteči, zakrivali so si z levico usta pred strašnim pepelom!

Z mešanimi vtisi in čustvi smo iz tega edinstvenega muzeja stopili na pravi starorimski tlak. Po tem kamenitem pločniku stopamo mimo starorimskih palač, templjev rimskih bogov in boginj, mimo bazilike, hiš in dvorišč, kopališč; vse je mrtvo, tiho, hiše brez streh, oken in vrat, le golo zidovje, v katerem sedaj domujejo edini živi meščani — kuščarji! Nikjer ne vidiš dreves ali zelenja; tudi ptičjega petja ni čuti. Ulice so precej ozke: vse glavne teko proti morju, vse so tlakovane, v kamenitem tlaku sta dve globoki kolotečini. Na križiščih ulic so otoki za izogibanje pešcev, na oglih pa ulični napisi s hišnimi številkami. Tako hodimo za vodnikom in gledamo v prazna

stanovanja, hiše, sobice, pekarne; nekaj ur... Pred 20 stoletji so tod prenašali sužnji bogate pompejanske meščane, danes pa zaradi silne vročine in zaslužka nosijo domačini v zasenčenih nosilnicah bogate tujce in tujke, da si v hladu vse lepo ogledajo. Mesto pešcev in sužnjev ter nosačev se od takrat ni dosti izpremenilo...

Prišli smo na forum, trg sredi mesta, kjer je bil sedež občine pompejanske, tržna lopa s stebriščem, kjer so kupovali in prodajali tkanine, dragulje: s templjev pa so na to vsakdanje življenje gledali starorimski bogovi iz belega marmora. Na forumu je vrvelo mestno življenje, kjer so zborovali meščani v mestni posvetovalnici, se sprehajali, kjer so zvedeli vse novice; saj takrat še niso poznali raznašalcev časopisov, ki bi tekajoč kričali po ulicah, ni bilo telefona, radia. — Meščanom je bilo ograjeno mesto trdnjava z zavetiščem in svetišči. Živeli so lahko, brezskrbno in veselo življenje: pečali so se s politiko, telovadili v gimnazijah, se kopali v kopališčih s centralno kurjavo, se mazali z dišečim oljem ter hodili v gledališče pod milim nebom in h krvavim gladijatorskim igram v amfiteater. Nepozaben pa mora biti vtis, ki ga doživiš ponoči v tem mrtvem mestu, ki je vsako noč, od pomladi do jeseni, razkošno razsvetljeno z raznobarnimi reflektorji, še bolj pa, če sediš pod pinijo in gledaš na pompejanski pozornici predstavo pod milim nebom!

Na stavbah in hišah se še poznajo sledovi prvih dveh potresov iz let 63. in 64., saj še niso dograjene in popravljene vse hiše, templji; obrušeni stebri in gradivo ležijo pripravljene na tleh ob nedokončanih zgradbah. Hiše so večinoma pritlične, le malo je enonadstropjih. V sredini imajo odprta dvorišča z vodomedom, ki je hladil vroče ozračje med cvetličnimi gredicami. Ob straneh takega dvorišča so bile številne majhne sobice: saj je meščan bival večinoma na prostem in je v sobi le jedel in spal. Skoraj nedotaknjeni sta pa dve hiši: Casa nuova in Casa Vetti, ki sta bili največji in kakor se zdi tudi najbogatejši hiši v Pompejih. Deloma sta popravljene in obnovljene; ko stojiš ob žuboreči fontani in gledaš zlate ribice in cvetlice, se ti zdi, kakor da so stanovalci hišo zapustili pravkar in ne pred 19. stoletji! Hišni čuvaji nam odpirajo sobe ter odkrivajo tisočletne stene, ki so razdeljene s tremi vodoravnimi pasovi v tri velika zidna polja; na njih so starorimski in grški slikarji mojstrsko umeli razširiti ozki prostor s pomočjo stebrov in stebrišč in med njimi ustvariti poglede in razglede na bajne, daljne pokrajine ter pod visoko nebo. Ker so bile sobe brez oken in sta svetloba in zrak prihajala skozi odprta vrata z dvorišča, so zaradi medle svetlobe v sobah izbirali izredno žive, kričeče barve, kakršne jim je nudila priroda okrog njih. So to tako imenovana pompejanska rdeča, rumena in črna barva, dočim je modra redka! Vsi občudujejo strokovno znanje tedanjih slikarjev in barvarjev, ki so znali narediti tako trpežne barve, da niso niti po 19 stoletjih nič zbledele ali se pokvarile. Po toliko stoletjih, prebitih v zemlji, se na zraku in soncu kvarijo, kot bi se bile privadile grobni temini: zato so najdragocenejše stenske slike ali freske strokovnjaško sneli ter jih prenesli v napolitanski muzej, nekaj pa so jih na licu mesta zakrili s temnimi zavesami.

In te zavese nam hišni čuvaji in vodniki s ključi odgrinjajo ter zopet zagrinjajo. Ponekod pa sede pred njimi slikarji, jih prerisujejo in preslikujejo: slikice prodajajo bogatim tujcem kot dragocen spomin na odkrite Pompeje...

Te odkrite stenske freske, izvršene po starogrških vzorcih, so za zgodovino in poznavanje starogrškega in starorimskega slikarstva izredno važne, saj se nam niso ohranile niti v Atenah, niti v Rimu, temveč le v podzemlju v treh zasutih mestih: v Pompejih, Herkulaneju in Stabiji ter v rimskih in napoljskih katakombah! Danes jih bolj cenijo zaradi njih zgodovinske vrednosti nego zaradi umetniške lepote. Predstavljajo prizore iz vsakdanjega življenja poleg scen iz grškega in rimskega bajeslovja. Na rdečem ozadju so različni prizori iz obrtnega življenja, nadalje rastline in cvetlice z bujnimi venci; iz živalstva so slikali posamezne živali kot znake, simbole, tako: goloba (mir) kot simbol boginje Venere, pava kot znak nesmrtnosti, petelina — čuječnosti, palmo in oljko — znak zmage in miru; mnogo je ptic, ki sede na robih posode in pijejo iz njih vino, ali pa zobljejo grozdje. Dalje so orli na skalah, jeleni, medvedi in levi; ladja in čolnič na morju, pomorski boji, na trozobu natak-njena riba, prelepi vrtovi s sadjem in daljni templji bajeslovnih boginj in bogov. Mnogo teh simbolov so prevzeli krščanski slikarji in jim dali deloma drug, skriven pomen v starokrščanskih slikarijah v rimskih in napoljskih katakombah. Pri Pompejancih je bila ta stenska slikarija dekla razkošja, v katakombah pa služabnica preganjane vere. Iz drobnih in raznobarnih kamenčkov sestavljene slike na stenah so dragoceni mozaiki, ki so višek in cvet grške mozaične umetnosti. Večina dragocenosti mozaikov je prenesena v muzeje, le nekaj jih je še na licu mesta v tleh treh pompejanskih hiš. Često je bil mozaik pred vrati hiš ter je ponazarjal obrtniška znamenja ali pa psa.

Med temi razvalinami, hišami, palačami, templji rimskih božanstev, med razkošnimi stenskimi slikami leže poleg podrtih marmor-natih in bronastih bogov nevidni grobovi številnih mrličev mesta Pompejev, ki je štelo 20.000 prebivalcev! Od prvih potresov in njegovega pokopa je minilo že skoraj 2000 let: čez sto let je trajalo odkopavanje najbogatejšega starorimskega tržišča Pompejev ter njunih dveh sosed in sester v usodi, Herkulaneja in Stabije, ki je bila končno popolnoma odkrita šele 1927. leta!

Često si zaželimo, da bi se iz sedanje dobe lahko prenesli za nekaj sto ali tisoč let nazaj, da bi lahko videli način tedanjega

Foto dr. Ivo Frelih
Pompeji, Strada di Mercurio

življenja, takratne naselbine in hiše, nošo, orodje in orožje, pa bojevanje in trgovanje, skratka vse javno in zasebno, gospodarsko, versko in družabno življenje. Tak zgodovinski izlet v prvo stoletje po Kr. je obisk in ogled enega izmed treh izkopanih mrtvih mest na vznožju Vezuva, bodisi Pompejev, Herkulaneja ali Stabije. Pokaže nam v vsej svoji resnični, a strahotni podobi staro rimsko življenje, ki ga je nenadoma prekinil Vezuv s svojim potresom in zasutjem. Nas je obisk teh razvalin mrtvega mesta v vročem popoldnevu za nekaj ur prestavil za dva tisoč let nazaj v davno preteklost.

Za skalnatimi otoki se je kopalo rdeče sonce, preden se je potopilo. Nad mrtvim mestom in južnjaško pokrajino je ugasnila premočna svetloba, dnevno vročino je vsrkal mehek somrak. Nakupili smo si še razglednic in slik, steklenico vezuvskega vina »Lagrime Christi« ter celo vejo zrelih rumenih oranž, kakor kupimo pri nas v jeseni odrezano trto, polno grozdja, za božič in zimo: vse to kot spomin na Vezuv in Pompeje.

Po črnem asfaltu je drvel naš dolgi modri avtobus. Soparo je preganjal somrak, poln vonja po rožah in smradu po olju, gumiju in asfaltu. Bližali smo se vele mestu ob Napoljskem zalivu. Ob skali je pognala agava v modro mesečino svoj beli cvet, da z njim vred umre. Iz zaliva so morski svetilniki polagali po morju barvaste trakove kot dolge preproge. Južnjaška noč se je razpela nad Napolijem in njegovim zalivom, južna pesem je sladko donela z morja. Tam na vrhu Vezuva pa je gorelo srce naše zemlje, ognjen steber se je dvigal iz žrela proti vsemirju. Nad vele mestnimi lučmi so se na temnomodrem nebu zbirale svetle zvezde v Rimsko cesto.

A. Debeljak:

En dan na dolenjsko stran

La concubina di Titone antico
Già s'imbiancava al balco d'oriente.

Dante, Purg. c. IX.

Pričakoval sem, da bo Zora, pridruža priletnemu Titonu, že bledela na vzhodnih pomolih, ko sem se zarana po štirih izbubil iz rjuh po slabem spanju. Ves poten opazim, da je tudi Ljubljana vlažna, zavita v vato sive megle. Kakor da je to doživetje ovekovečil Petrarca v sonetu: L'aere gravato e l'importuna nebbia. — Vendar kako je že rekel oni Poljak:

Niema takowego niestwora,
który by nie nalezł swego amatora...

moj pokojni oče pa preprosto: Za vsako krevljo se najde ročaj. — No tako je v smislu Pirandellovega nazora »vsak ima svojo resnico« tudi florentinski kirurg dr. P. Monaci v pesmi poslavil mokri ljubljanski »ares«: Alla nebbia di Lubiana l'amata. Vprav zdravnik nas mora tolažiti zbog te močvirske prikazni, ki kaže to dobro plat, da se bolezenske klice, plavajoče po zraku, orosé ter otežene pocepajo na tla, našim pljučem na korist.

Tisto septembrsko soboto 1940. se je gnetlo potnikov na vlaku. Odhajali so z veselice v beli prestolnici. Spričo znižane voznine je prikupna Semičanka obiskala sina vojaka v Dravljah, a tik pred nosom se je bil premaknil v Zagreb.

»Pri vas je Mirna gora?« nagovorim mamico.

»Je, pa grozdje še ni zrelo. Trdo je in kislo. Slabo vreme. Ves čas dež. Staro vino je poskočilo od 5 na 9.«

Res je. Letos vodi vreme vlažni Vódih. Ta požre po trditvi mojih rojakov Potočanov tri dele, medtem ko Suša pobere zgolj en del. Kaj čuda, če so predniki takemu stanju rekli: dysdios nebog, in nato dežd, dež?

Čisto volgek in zamolkel je še od sinoči vinski bratec, ki glasno prerokuje, porkamadonuje, prefatuje, klobasá in se ne »sramotuje« v treh ali štirih jezikih. Spada med ljudi, ki jim pač Ovid ni pel:

Vina fugit gaudetque puris abstemius undis...

Vse do policijske ure je ostal v hramu, kjer Bog roko ven moli, nato pa še rogovilil v železniški čakalnici, zanj čikalnici.

Na postaji Rakovnik-Pakobnik se med novimi voženci pririne z naplečnikom in pušo lovec, pritajeno žvižgajoč:

Pred mano jelen skozi gozd
in srne se podé,
se plaši orel iznad host
in raca kraj vode.

Pred mojo puško slednji kraj
nevaren je vsak hip;
in vendar čutil jaz nekdej
ljubezni sem utrip...

Ob eni prejšnjih voženj, ko je bilo vzdusje tod prosojno in prozorno, je na tem mestu vpričo mene dijak dijaku pokazal proti jugu, češ: »Mirko, lesovi, sivo selo, Krim!« Kdo ve, ali je vedoma izustil ta stavek, ki ga s pridom lahko čita celo Čankajšek, beroč od desne proti levi? No, danes se skriva barski velikan Krim, kajti njegovi hostniki so pod jutro nakadili oblačni zastor, ki se še venomer gostí po šotovini, zavijajoč ajdo, koruzo, fižol preklavec in »bojni nož«. Sam ne vem, kdaj nam je ušla Lavrica, ki ji mož Lavrovec počiva v občini Rovtah. Pomeni mar ime lavra — luknjo v ledu ali pa kamen, ki se v igri izpodbija? Na Petrarcovo oboževanko pač ne kaže tu misliti. Prav tako se mi je zmuznila Škofljica, ponosna, da je v poslednji postaji grškega izvora.

Šmarje velja za krasno: tu se pričenja dolenski Kras. Glej, po njivi pojeta kos in kosa. Samo še dan ali dva, pa bi lahko zabrusil domači pregovor: Kdor po mali maši kosi, na peči suši. Jutri bo namreč Mala Gospojnica. Postaja Šmarje-Sap mi je odpihnila papirnega kovača: osul se je v mošnjo pogorelki, preseči podpore z overovljeno knjižico.

Na Grosupljem srečamo po stari šegi kočevski vlak, tokrat nabit vojakov in šolarjev, očitno namenjenih na jesenski velesemenj in ostanke veselice, post festum. Kraj je na ta svet privezan še posebej z »Motvozom«. Tako laglje prebije na rešetastem ozemlju, znanem po Županovi jami v Ponovi vasi. Permetov duh je odplaval v onostranstvo pač po tem dragulju podzemskega carstva. Tako smemo reči z Alighierijem:

Per mè andò tra la beata gente...

V tej okolici je 1899 zagledal luč ameriški pisec Luis Adamič, ki ga s sveto-pisemskim izrazom imenujem: biser iz Blata.

Postajališče Mlačevo. Morda ne bo mlačva prazne slame, če pribijem, da je heros epónimos naselja nemara kak Milač. Imamo pa Mlačevo Malo in Veliko. Oba pridevnika sta res priljubljena v krajevnem nazivju: v enem in istem imenu se lahko srečata: Velika Mala noga. Laglje razumem kopičenje soznačnic: Gornji Monsberg (gora, mons, Berg).

Naslednja postajica, Žalna, je tudi Mala in Velika. Kakor številne Žale po slovenskem ozemlju se naziv izvaja iz korena goretī, žar; cika potakem na pepelno pokopališče.

V Višnji gori, nekdanjem Starem trgu, naš lovec izstopi. Poslej bo mogel na glas nadaljevati svojo popevko:

Naj tuli burja in vihar
v ledenih zimskih dneh,
noči snežene ni mi mar,
zaspim na golih tleh.
Na trnju ležem ko sred rož,
ne menim se za mraz;
in vendar čutil trdi mož
ljubezen sem svoj čas.

V Višnjo goro romajo Ljubljanci po snegu in soncu, da se nagledajo dolenskih lepot in žlahtnega cvička, kakor se je zareklo potopiscu R-u; da se sprostijo po prekrasnem dolenskem gričevju, kakor se v mestu nikoli ne morejo sprostiti. Na Polževem se uresničujejo pojmi: polzeti, plaziti, plezati. Smučarji so edina zverjad, kateri se še čudi 90letna Markčeva mati, Terezija Podržaj, v Zavrtačah, da ne omenim radio, ki so ga v njeni mladosti napovedovali s preroškim izrekom: »Hudo bo na svetu, kadar bo papež v Rimu kihnil in mu bodo v Ljubljani rekli: Bog pomagaj!« Med slovstvenimi veličinami iz Višnje gore je pl. Kleinmayr in Čadnik, ki je po zaslugi tiskarskega nagajivca dolgo strašil po knjigah kot Čadnik.

Krajina belih menihov, Stična, krščena po ustanovniku Žitiču. Kako pa bi se imenovala, če bi hoteli ponašiti rimski naziv: Ad acervos, oziroma Acervone? »Ali Gomila ali Mogila« sem odgovoril sam sebi, a tudi Čankajšek, ki zloguje na rakovo nogo. Glasbenikom mora biti zlasti ljuba, saj tu je Slovenija imela prvo godbeno šolo, v kateri se je navadil kukurikati ribniški Petelin-Gallus. Za poletnega izletnika mično zvenita vasi Studenec in Vir. Zadnjega je ovekovečil že Vodnik v Lublanskih Novizah, ko je tam tuj vojak zagrešil roparski umor zaradi — pasivne mošnje (opašnjak, denarni pas).

Da je št. Vid starejši od Stične, sklepa že na prvi mah zgodovinar po romanskem »šentu«, ki spremlja krajevno ime. Mlajše naselbine privzemajo prilastek »sveti«. Najnovejši pokrajinski naziv pa je tukaj Temeniška dolina, nastal v modri glavi leposlovca Ivana Zorca. Reka Temenica pomeni prvotno: blato, tako Timenica pri Gospe Sveti kakor Temnica na Goriškem. Ako se očediš nesnage, postaneš »otmen«, odličien; primerjaj franc. décroasser, olikati, omikati. Šentviška govorica pred sto leti seveda še ni bila otmena, saj najdeš ondi nagrobni napis: Umerla od nepreterganiga sr...a. Demografsko, narodnostno in socialno navdahnjen pa je tamkajšnji izrek: »Ni lepše rože kakor dekle brez može (možá); ni grše stvari, ko če se star fant ne poroči.

Radohova vas, imenitna nekoč, pada v pozabo. Za Ljubljano priredi nekaj perutnine in prascev. Oboje smem imenovati v isti sapi, saj je rajni šaljivec Udovič skoval krilatico: ni ga tiča nad prašiča. Št. Lovrenc, rodni kraj pisateljice Marije Kmetove, je primeren za letovišče, premore namreč ob Temenici urejeno kopaljšče. Pa ribolov. Velja pa tudi tu italijansko pravilo: Invan si pesca se l'amo non ha esca, če ni vabe, ni žabe!

Občina Velika Loka sega do Lačnega vrha. Reže jo potok Dušica. Vas Čatež dokazuje, da je tod nekaj strašil kozonogi gorski duh čatež. Prebivalci so »pecljarji«, ker goje sadje in trto, deloma tudi »poljci«.

Trebnje. Fantje, nekateri že nad 50letni, namenjeni k vojakom, odhajajo na novo progo proti Sevnici. Dva »zajca« ali zastojkarja brez vozovnice jo cvreta čez drn in trn, čez rob in glob, mimo izkopanega sadeža, ki nam ga je iz Amerike prinesel France Drek (Drake = racak); zato se je menda vlak ustavil zunaj postaje. Francoz, ki bi prebival nekaj časa v Trebnjem, bi dal ličnemu naselju oceno: très bien! Poleg drugih dobrin nudi to Latobiško mesto cesarja Vespazijana letoviščarju sijajne izlete, n. pr. na Kraljevec. Rojak Pavel Golia se je pač prerano izselil, da bi ga bil opeval. V občino Trebnje sodi tudi postajica Ponikve z žejnimi požiralniki, ki goltajo Temenico. Kmetje pa rajši pijó domače vino.

Občina in železniška postaja Mirna peč, prafara Novega mesta, nudi letoviščarjem izlet k »Zijalu«, izviru Temenice, na razgledni Hmeljnik, proslavljen v Lahovem igrokazu, na slavno Trško goro itd. Vasica Orkljevec me je domislila bajnega bitja orkljiča, ki se — z rdečo kapico na glavi — ponoči vozi po vodi in poje. Odondod poteka vodovod.

Ob 7.45 se je pokazalo sonce. Spričo tega svetlega rojstva tik ob dolenski prestolnici sem se čudil sv. Janezu (III, 19), ki trdi: Kaí egápesan hoi ánthropoi mállon tò skótos è tò phôs, ljudje so rajši imeli temo ko luč. Zakaj to? Saj niso ščurki niti čuki. A niktalopov, nočevidec, je med nami tako malo! Mene je pogled na vladarja nebes tolikanj prevzel, da sem po par postajah v svojo beležnico že krivenčasto načečkal naslednjo zvonelico (ta izraz za sonet, češko znělka, nem. Klinggedicht, sem prvič naletel na rokopisu v samostanu Košljunu pri Aleksandrovem):

Dolenjec ropotá z železno cesto.
Nebesni soj si skoz meglé ne najde
do nemke, turščice, do sončnic, ajde,
ki spremlja našo progo zmeraj zvesto.

Z govedjo vrana tod se pase često.
Pogled željnó lovi zoreče brajde.
Vojak, težak izstopa z glasnim »hajde«.
Pozdravlja že me staro Novo mesto.

Končan predor je skozi vlažno vato,
zalit prestól je evička z lučjo zlato,
žari se dom domiselnih štemburjev.

Vesela hiša, vedra vsa družina,
ko v kleti nacedí se vedro vina,
pa najsi v skrinji manjka težkih jurjev.

Ker mi je prostor jako omejen, opišem kraj svojega šolanja o drugi priliki. Vendar to povem, da hribec sv. Feliksa pušča vsem prepotnikom ugodne pojme in dojme. To so mi priznali mnogi vojaki, ki sem jih 1941. kaj izpraševal o dolenski metropoli.

Za dne se še nisem vozil do nakladališča Kandije, kjer pa sem prebil devet študijskih let (1899—1908). Tedaj sem domneval, da je kraj mlad in nazvan po grški Kandiji ali Kreti, kakor opazamo sodobno težnjo, da se na smešen način uporabljajo za nebogljena sela nazivi velemest: Dunaj, Lizabon, Majland itd. Danes pa bi pritrdil Lokarjevi podmeni, da gre za Kondovo posestvo ali kondíjo, ki je po akanju in premestitvi poudara zadobila sedanjo obliko.

Birčna vas (recte: Virčna) je prikupna celo izbírčnemu očesu. Zapomnimo si jo po številnih vrtačah, v Beli Krajini globóčnjak imenovanih. Uršna sela (recte: Vršna) so postaja, pomembna za hrvaške in belokrajinske obiskovalce Dolenskih Toplic. Rožni dol — Pribišje ima kakor Šipek in Rožanec morebiti spomin na rožni vrt ali vsaj sklenjen plot za verske obrede starih Belokrajincev. Tako ugiba dr. M. Malnerič. Pribišje sámo pa utegne cikati na kakega lastnika Prib(in) o ali Pribiho.

Po dveh kilometrih predora se razprostre diven pogled na semiško trtje. Toda tukaj kakor povsod velja še stara rokovnjaška popevka:

Grona te magáš pošat,
če ga volaš burbat...

vino tu moraš kupiti, če ga želiš piti. O kraju samem kje drugje kaj več.

Kmalu nas je zopet megla zalila. Malo prej se mi je zdelo, da sem opazil skoz okno kotorno, ki sem o njej v dijaških letih sestavil latinski stavek, okoren za jecljače: cácabus in cáceabo caccababat (jereb je v loncu prepeval). Slično spotekljive ptice so še tam doli: stereorarius, urinator in nemara še katera, ki jo poišči v knjigi: Dolenjska 1938.

V tej megli me ima, da bi v Selih pri Otovcu izstopil ter ubral pot na Rožanec, kjer se hrani podoba rimskega sončnega boga Mitre — mladeniča, ki ubija bika. V ljudskih ustih je to svetišče »Judovje«. Spomenik je baje zgradil lovec, ko je unesel pete divji zverini, smel mož, ki je rad prepeval:

Prijatelj meni srep sokól,
družnik pa volčja zver,
moj dan začne se z lajo psov,
a z »daj ga!« moj večer.
Mladika hojkova klobuk
krvavi moj krasí,
pa vendar od ljubavnih muk
se vžlje še lovska kri.

Ker pa je treba vodnika proti mitreju, se rajši potegnem kar v Črnomelj, kjer opaziš dela za novo železniško progo proti Vrboski, začeto 1939. Ako ne pospešijo podjetja, bo graja trajala deset let. Počasna graja si bo nakopala splošno grajo.

Nekajkrat zineš in že te pozdravi obrtniški Gradac, imenovan po ustanovnikih, gospodih Graz, omenjenih tu že 1220. V to sosesko spada tudi vas Krasinec, isto tako

krščena po gradu (Crassinitz pri Valvasorju), vaščani pa so »žbularji«, ker pridelajo mnogo čebule.

Predzadnja moja postajica, Dobrávice, nastanjena med tankim hrastjem, sodi med neštete krajevne nazive, kjer se je ohranil stari dob ali hrast, akoprav ponekod zastrt, na pr. Púdob pri Ložu (Poddob). Sicer pa se tudi belokrajinska Hrastovica sliši zastrto: rastúvica. Dolnje in Gornje Dobravice imajo skupen studenec, kjer živi človeška ribica.

Ob 9 se nam je nabralo postaj vprav za dva križeva pota. Kajti v Metliki smo. Megla se še ni razpršila, toda dobro vidiš na vozeh opeko, opeko, opeko. »Dok sam ja polak, ne boj se nič,« veli priletel voznik začetniku. Že malce pozvanja po hrvaški govoricí. To mi je poklicalo kitajsko dogodbico v spomin, a šele zdaj.

Če voznik ni bil Hrvat, so pa bile to seljanke izza Kolpe, otovorjene z raznimi pridelki. »Ova snaha ima zelje,« kaže starejša strina na mlajšo družico. Prehitevajoč Evine hčere ali tudi zaostajajoč za njimi, jo mahnem proti nekdanjemu središču Slovenske marke, kamor sem bil kot pauper studiosus pripešalil iz Loškega potoka preko Čabra, Osilnice, Starega trga in Črnomlja v l. 1906. Znatnih izprememb nisem opazil od onih lepih časov, ko smo s sošolci Cesarjem, Fuchsom, Weiblom in drugimi smatrali, da tista dva krokarja v grbu metliškega mesta vabita ljudi na zauživanje »Mihelove juhe«, medtem ko je njun pravi pomen — čuječnost ob turških napadih — orisal v sonetu domačin Rastislav-Gangl. Že precej ugret od pohajkovanja sem za trenutek stopil v božji hram uživat milost ohladitve.

Moj pobratim Rastislav, čeprav v enajstereih rohni na polmesec, mi predstavi zeta Turka (na Triglavu sva se že rokovala), mi odpre svoj muzejček, a nato me s pisateljem in učiteljem Bitencem odvede na veselični prostor pod vinorodno Veselico.

Tako sva, dragi bralec, prežeberala rožni venec vseh železniških postaj, namenjena z ljubljanske veselice na metliško Veselico. Ti si potoval kakor slepi pisatelj Nino Salvaneschi, ki se v knjigi Breviario della Felicitá izpoveduje: »Po svetu kolobarim vedno sedé, brez troškov in brez težav.« Ali si res prebrzel ta rožni venec brez napa? Jaz sem sicer istega nazora ko Voltaire, ko pribija: »Vse slovstvene zvrsti so dovoljene — razen dolgočasne.« Toda ni lahka stvar, biti izviren na področju, koder se danes suče toliko pisateljev. Podobni smo lunjanom ali mesečanom, ki ob zadnjem krajeu rinejo vsi na poslednji rogelj.

Za piko na i naj pretipkam iz svojega potopisnega dnevnika še te kitice na slavo demantu gostoljubne Bele Krajine:

Metlika v jeseni.

Metliški svet, o nedogledni tolar,
(kako dehti pri gričku vinski griček,
a v noč po gričku svira čri! čiriček)
ujet si ves v obzorja temni kolar!

Tvoj čar bi naj opeval Cvetko Golar:
kaj v ajdo, debelalo šviga tiček,
po paši z blagom se podi fantiček,
se pašči v staro šolo pridni šolar.

Železna kača todkaj se vijuga.
Metliko k njej poteza bela cesta,
z odcepom vleče ko z gasilskim kavljem,
vabeč, mameč ljudi v podnebja druga.

A mesto, sebi zvesto, neče z mesta,
pribito v tla z zvonikom, ostrim čavljem,
vkovano v vinorodni bok gorice,
gorice jasne, krasne Veselice.

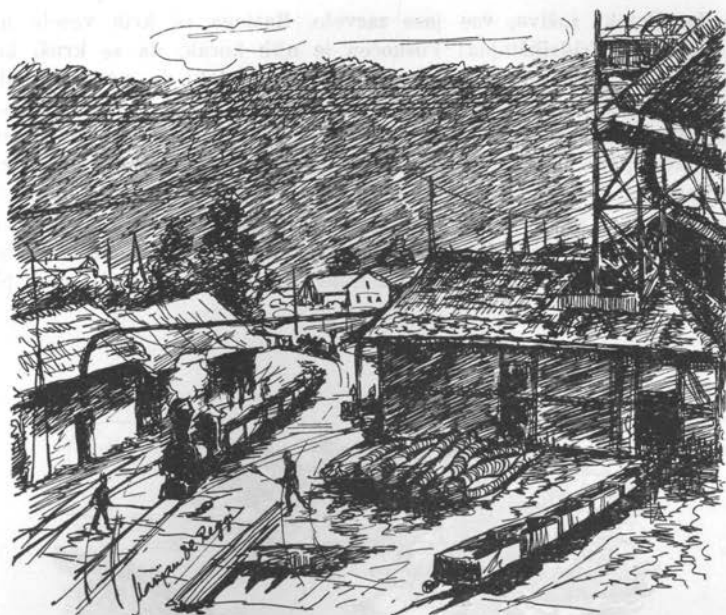
Marjan de Reggi:

Fridrihštajn na Kočevskem

Kočevski gozdovi so le malo obiskani. Mnogi poznajo še Krempo, Rog ali Borovec, toda redkokdo se povzpne na Stojno, ki z Livoldskim in Mestnim vrhom vlada nad kočevsko ravnino. Visoko in globoko v notranjosti gozda se skrivajo strme pečine Friderikovega gradu ali Fridrihštajna, ki je — kakor je znano — v zvezi s tragedijo Veronike Deseniške. Gozd, ki obdaja te razvaline, skriva v sebi polno krasot in zakladov.

Bilo je jeseni, ko se je orumenelo listje že rdečilo v zadnjih popoldanskih sončnih žarkih. S sošolci smo se namenili na Fridrihštajn. Po razorani poti smo rinili navkreber, odpiral se nam je svet, poln skrivnosti. Med vrhovi brez in gabrov so se lesketali zadnji žarki ter metali senco v dolino. Ubirali smo jo po »bližnjici« kar naravnost navzgor, preskakovali stara debla, hodili preko kopriv, robidovja in skal. Povsod divjina! Dolgo smo se plazili po gošči, končno smo prišli do steze. Za hip se nam je odprl pogled proti Dolgi vasi in Livoldu. Spet nas je sprejel vase teman gozd. Dospeli smo do grebena Stojne, ga prekorajčili ter se že vzpenjali na osamljeno gmoto Fridrihštajna. Na vrhu smo. Z bršljanom ovite pečine, stara obraščena debla in line dajejo zatočišče sovam in drugim ujedam. Pred 500 leti sta se tu skrivala Friderik Celjski in Veronika Deseniška pred krutimi preganjalci, obdana od neprehodnega gozda. Koliko življenja je prešlo med tem časom skozi doline! Goreli so kresovi. Prihajali in odhajali so ljudje. Prišle so vojske, kuga, lakota in druge nadloge. Neurja so besnela tod, stoletna drevesa so se šibila. Pomniki teh dni so nam gradovi. Spričo teh razvalin se zamisliš v pretekla stoletja in minljivost vseh stvari ti živo stopi pred oči.

Razgled s Fridrihštajna je zanimiv. Odpira se nam nov svet, svet gozdov. Spodaj v dolini vidimo Dolgo vas, dalje Livold. Tik ceste se nizajo hiše. Tam v bližini ponikne Rinža. Bolj zadaj se rdeči goščava »Šahn«. V daljavi že, proti severu zapazimo Kočevje. Malo višje Rudnik, znan premogokop. Prav do sem se sliši nakladanje premoga. V ozadju se svetlikajo vasi: Stara cerkev, Klinja vas, Šalka vas, Cvišlarji, Onek; kdo bi vse naštel! Pogled nam sega preko Sv. Ane do Gorjancev. Proti severu opazimo gmoto Roga, ki teman in mrk sameva v zatišju. Še enkrat pogledamo gorovja od Ribnice do Kolpe. Ena sama nepregledna goščava, same stoletne šume. Harmonija gozdov! Koliko barv se vpleta med nje jeseni! Senca pokriva dolino, na njive pada že jesenska megla. Kdo bi mogel vse to naslikati?

Rudnik s Stojno v ozadju

Pomlad v fridrihštajnskih gozdovih je čarobna. V nižavah poganjajo zvončki in podlesek. Iz podzemskih jam golčijo potoki. Čarobnotajinstvena je njih melodija; morda tožijo o zakleti kraljični, morda o škratih, o skritih zakladih. Takih jam je tu vse polno. Morda ti je znana ledena »Fridrihštajnska jama« za hrbtom Stojne. Čudna tesnoba me je obdajala, ko sem se po trhljih stopnicah spuščal v njeno brezno. Zelenkasto so se lesketali ledeni kapniki izpod ogromnega stropa. Od časa do časa se je odtrgal kos in se razletel, da je votlo odmevalo po jami. Tu spozna človek svojo neznatnost, brezpomembnost. V svoji slabosti obmolkneš in le nemo občuduješ veličino narave. Večji jami sta še »Eleonorina jama« in »Jama treh bratov«. Pa so še mnoge druge, manjše jame.

Pomladnega dne je bilo, ko smo se spuščali v jamo brez imena. Po dolgem poševnem rovu, polnem blata in ilovice, smo slednjič prišli v večjo dvorano, obloženo s kapniki. Slišali smo pritajeno žuborenje potoka in posvetili tja: Spodaj v zaseki se je penila čista voda. Tla so se dvigala, dvorana je postajala vedno ožja in ožja. Rov se je končal. Zgoraj na polici je zijal kamin, skozi katerega smo se komaj splazili. Spet so se tla zniževala. Odpirala se nam je druga dvorana. Tako smo prebrskali še marsikatero brezno in se po napol trhljih štorih spuščali na dno. Zanimivo je brezno, ki ima navpično, nižje doli pa še vodoravno odprtino in vdolbino.

Lepa je pomlad v fridrihštajnskih gozdovih, ko prično zeleneti nižinske breze, katerim se pridružijo stoletni hrasti, gabri in bresti. Ko se oglašča kukavica, da odmeva skozi lesovje. Takrat zapojejo sekire in voznikov bič se oglašča. Vonj po macesnu se razširja naokrog; bršljan vzkali in malinje, ki ovija troh-

neča debla. Potoki zažive, vse jase zacveto. Razlega se krik vesele mladine. Od kod? Z vrha Fridrihštajna! Poskočen je njih korak, da se kruši kamenje. Kadar pa zapiha jug, se skrije Fridrihštajn za oblaki in nevihte votlo buče preko gozdov. Samotni drvar visoko v gozdu se zateče v bajto. Gorske struge se polnijo in Rinža prestopi bregove, ker ne more več požirati tolikšnega blagoslova. Poleti potoki usahnejo. Novo življenje prehaja preko dolin. Nemo sameva Stojna nad kočevsko ravnino; iz leta v leto, iz stoletja v stoletje.

Mnogo krasot ima Fridrihštajn in drugi kočevski gozdovi. Toda odmaknjen in zapuščen je in redkokdaj stopi vanj noga popotnika. Nemara ga bodo sedaj, ko raste zanimanje za kočevsko zemljo, pogosteje obiskavali naši planinci.

V fridrihštajnskem gozdu

Naročnikom in sotrudnikom »Planinskega Vestnika« ob koncu leta 1942.

Slovensko planinsko društvo bo v letu 1943 proslavilo svojo 50 letnico, naše glasilo pa prične svoj 43. letnik. Vojne razmere nam narekujejo omejitve, ki izdatno otežujejo izdajanje lista; vendar se odbor zaveda, da bi ga zadela prevelika odgovornost, če bi brez nujne potrebe ukinil »Planinski Vestnik« baš v jubilejnem letu društva, ko se bo treba nekoliko ozreti v častljivo preteklost naše organizacije in pogumno in z najlepšimi upi in pričakovanjem zasnovati smernice za njega bodočnost.

Naše glasilo bo torej izhajalo nadalje. Prepričani smo, da nam bo članstvo ostalo zvesto. Saj je v zadnjih dveh kritičnih letih z naravnost vzgledno vztrajnostjo in zavednostjo in kljub skromnim dajatvam in ugodnostim, ki jih je dobivalo v zameno, vzdrževalo svojo planinsko organizacijo, zavedajoč se svojih dolžnosti napram društvu, ki je 50 let visoko dvigalo prapor ljubezni do našega gorskega sveta in pol stoletja združevalo v svojem okrilju ljubitelje naših prelepih planin, stalno vzbujajoč v njih ogenj navdušenja in željo po spoznavanju onega dela naše domovine, kjer ... »strmi zdaj sredi višine okameneli zanos domovine«.

»Planinski Vestnik« bo kot dosihdob prinašal potopise in članke o plezalstvu iz višinskih predelov domovine ter se bo, če bo gradivo na razpolago, oziral tudi v gorski svet zamejstva. Objavljali bomo pa seveda tudi zgodovinske prispevke in sestavke teoretskega značaja, razprave o alpinistični tehniki ter, kadar koli bo mogoče, tudi prirodoslovne članke iz našega planinskega in sredogorskega sveta, spominske spise in še marsikaj. Ravno v tem času pa vidimo eno svojih glavnih nalog tudi v tem, da seznanjamo naše čitatelje z drobnimi lepotami in zanimivostmi naše zemlje **sploh**, pa najsi bodo v višavah, v ravnini ali pod zemljo, in s tem krepimo vezi, ki nas priklepajo na ta mali, vroče ljubljani košček zemlje.

Svoje člane, sotrudnike in naročnike prosimo torej, da nam ostanejo zvesti tudi v bodoče. Prosimo jih, naj med svojimi znanci in planinci pridobe novih prijateljev našemu listu, ki ga bodo kljub znatnim tiskovnim stroškom v dosedanjem skrčnem obsegu naročniki še nadalje prejeli za nizko naročnino 20 L na leto.

Hkrati vabimo cenjene sotrudnike, da uredništvo lista redno zalagajo z gradivom in pošiljajo rokopise na naslov urednika, ki je naveden na platnicah.

Naročnina »Planinskemu Vestniku« je na leto 20 L; list se naroča pri Slovenskem planinskem društvu v Ljubljani (Cesta 3. maja št. 4).

Dolžno naročnino

za »Planinski Vestnik« za letošnje leto v znesku 20 lir nakažite nemudoma, ako tega že niste storili.

Pisalni stroj, pisarniške potrebiščine, nalivno pero

si nabavite pri
našem članu

Baraga Ludv.
Ljubljana, Nebotičnik

NARODNA TISKARNA D. D.

LJUBLJANA, PUCCINIJEVA 5

izvršuje različne moderne tiskovine
okusno, solidno in po zmernih cenah

Tel. 31-22 do 31-27 — Poštni ček, račun v Ljubljani št. 10.534

DEŽNIKI

NA MALO
NA VELIKO

Ustanovljeno leta 1839

L. MIKUŽ

Ljubljana, Mestni trg 15

Telefon 22-82

M E S T N A H R A N I L N I C A L J U B L J A N S K A

*

izplačuje »A vista vloge« vsak čas, »navadne« in »vezane« po uredbi. **PUPILARNO VARNA!**

*

Sodno depozitni oddelek, hranilniki, tekoči računi. * Za vse vloge in obveze hranilnice jamči

M E S T N A
O B Č I N A L J U B L J A N S K A